

Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

NAHİD SIRRI ÖRİK, KISKANMAK VE PSİKANALİZ

ÖZGE SOYLU

Türk Edebiyatı Disiplininde Master Derecesi Kazanma
Yükümlülüklerinin Bir Parçasıdır

TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ
Bilkent Üniversitesi, Ankara

Aralık 2001

Bütün hakları saklıdır.
Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.
© Özge Soylu

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yrd. Doç. Dr. Süha Oğuzertem
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Prof. Talât Halman
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Prof. Dr. Şerif Aktaş
Tez Jürisi Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı

.....
Prof. Dr. Kürşat Aydoğan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Cumhuriyet Döneminin yazın akımları ve topluluklarına katılmayan Nahid Sırrı Örik, yapıtlarında yarattığı kötücül nitelikteki karakterlerle dikkat çeker. 1894-1960 yılları arasında yaşamış olan Nahid Sırrı, yapıtlarını 1928 yılından sonra yayımlamaya başlamıştır. Eleştiri, gezi yazısı, oyun, öykü ve roman türlerinde yapıtlar veren Örik'in ilk romanı *Kıskanmak* 1946 yılında yayımlanır. Bu çalışma yazarın *Kıskanmak* romanını psikanalitik eleştiri yöntemiyle çözümlenmeyi amaçlar. Tezin odak noktasını romanın baş karakteri Seniha oluşturmaktadır. Karakterlerin davranış, duygu ve düşüncelerinin altında yatan psikolojik nedenler araştırılır. Seniha'nın haset duygusu ve kendini çirkin algılaması üzerinde durulur. Seniha'nın sınır kişilik örgütlenmesi sergilediği savunulur. Romandaki erkek karakterlerin kadınsı özellikler gösterdiği, erkek imgesinin yeterince temsil edilmediği iddia edilir. Yazarın kadın karakterleri şeytani olarak tanımlanır. Nahid Sırrı Örik'in yarattığı kadın ve erkek karakterlerde Örik'in anne ve babasıyla yaşadığı ilişkinin yansımaları görülür. *Kıskanmak*'ın başarısı, yazarın insan ruhunun derinliklerine inerek orada kötücüllük tohumlarını bulup yüzeye çıkarmasında yatar.

Anahtar sözcükler: Haset, kıskançlık, kadın, narsisizm.

ABSTRACT

NAHİD SIRRI ÖRİK, *KISKANMAK*, AND PSYCHOANALYSIS

Nahid Sırrı Örik stands apart from other writers in the Republican Era through his ability to portray protagonists' evil. Örik began to publish in 1928, writing critiques, travel memoirs, plays, stories, and novels. His first novel *Kıskanmak* (*Jealousy*) appeared in 1946. This study attempts to interpret *Kıskanmak* using psychoanalysis as a critical tool. It examines the psychological motivations behind the behavior, feelings and thoughts of the characters. The thesis focuses on Seniha, the main character of the novel, analyzing her jealousy and feelings of ugliness, and argues that she demonstrates a borderline personality. In addition I contend that masculinity is not represented in the novel as the male figures behave in a feminine manner. The female characters, on the other hand, are devilish. I argue that this representation of male and female characters reflects Örik's relationship with his mother and father. *Kıskanmak*'s power and poignancy lie in its exposure of the seeds of evil hidden in the depths of the human soul.

Keywords: Envy, jealousy, women, narcissism.

İÇİNDEKİLER

	sayfa
1. Giriş	1
2. Kıskanmak'ın Esiri Seniha	6
3. Psikanaliz ve Kıskanmak	30
A. Hasetin Yakıcılığı	33
B. Seniha'nın Sınır Kişiliği	37
C. İki Kutup: Güzellik ve Çirkinlik	46
4. Sonuç	62
5. Seçilmiş Bibliyografya	65
6. Özgeçmiş	70

BÖLÜM I

GİRİŞ

“Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak* ve Psikanaliz” başlığını taşıyan bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi yazarlarından Nahid Sırrı Örik’in *Kıskanmak* adlı romanını psikanalitik eleştiri yöntemiyle çözümlenektir. Bu amaçla öncelikle romanın olay örgüsü belirlenecek, karakterlerin serimlemesi yapılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, romandaki karakterler psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelenecek, davranış, duygu ve düşüncelerinin altında yatan psikolojik nedenler araştırılacaktır. Tezin odak noktasını romanın baş karakteri olan Seniha oluşturmaktadır. Seniha esas alınarak romandaki diğer karakterlerin davranış, duygu ve düşünceleri incelenecektir. Odak noktası olarak Seniha karakterinin seçilmesinin başlıca nedeni ise Seniha’nın, yazarın roman kişisi yaratmadaki başarısını en iyi temsil eden karakter olmasıdır. Yazarın, karakterlerinin ruhsal yapılarını ortaya koymadaki ustalığı, özellikle Seniha’nın kişiliğinde bir araya getirdiği kıskançlık, haset, kin ve nefret gibi duygular, romanın psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Kıskanmak romanını psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelemeyi amaçlayan bu çalışma şu sorulara yanıt arayacaktır: Seniha gibi kötü bir karakter çizmekle yazar neyi amaçlamıştır?; romanda erkek kimliği temsil edilmiş midir?; anne imgesi nasıl temsil edilmiştir?; Örik’in romanda ileri sürdüğü aşk anlayışı nedir?

Nahid Sırrı Örik (1894-1960), birçok yapıt yayımlamasına karşın yaşarken yeterince ilgi görmeyen yazarlarımızdan biridir. 1994 yılından itibaren, özellikle M. Kayahan Özgül sayesinde, Nahid Sırrı'nın yapıtları yeniden basılmaya başlanmış, birçok edebiyat dergisinde tanıtım ve eleştiri yazıları yayımlanmıştır. Günümüzde de Nahid Sırrı Örik ve yapıtlarına ilgi devam etmekte, çeşitli dergilerde eleştiri yazıları yayımlanmaktadır.

Nahid Sırrı Örik, 1894 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Maarif Nezareti mektupçularından Mabeyn mütercimi ve Hukuk Fakültesi öğretmeni Sırrı Bey'in oğludur. Örik, ilk eğitimini evde özel öğretmenlerden alır. Daha sonra, Beşiktaş'ta Aftab-ı Maarif Rüştüyesi'ne girer ve buradan mezun olur. Meşrutiyetin ilânından sonra bazı yabancı okullara ve Galatasaray Lisesi'ne devam eder, ancak öğrenimini tamamlayamaz. Babasının ısrarıyla bir süre Berlin büyükelçiliğinde memur olarak çalışır. 1915-1928 yılları arasında Paris başta olmak üzere Avrupa'nın birçok büyük merkezinde yaşar.

Nahid Sırrı, 1928 yılında, Cumhuriyet ilân edilip yeni kurumlar yerleşmeye başladıktan sonra yurda döner. M. Kayahan Özgül, Nahid Sırrı Örik'in *San'atkârlar* adlı yapıtına yazdığı "Bir İnter-Mezzoya Prelüd" başlıklı önsözde, yazarın İstanbul'a dönüşüyle ilgili olarak şunları söyler: "Bu dönüşünün Hasan Sırrı Bey'in 1933'te ölümünden sonraya rastlaması gerçekten bir tesadüf müdür? Babaocağını tütürecek son fert olduğunu farkedişine mi yoksa sağlığında babasıyla geçinemeyişine mi yorulmalı, bilinmez" (10). *Cumhuriyet* gazetesinde kısa bir süre yazarlık yaptıktan sonra Ankara'da Maarif Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü'nde çevirmen olarak çalışır. Ankara'da bulunduğu dönemde, 1933 yılında Yaşar Nabi Nayır ile birlikte *Varlık* dergisini çıkarırlar.

Öykü, roman, oyun, eleştiri ve gezi yazısı türlerinde yapıtlar veren Örik'in ilk hikâyesi "Zeynep, la Courtisane" 1927 yılında Paris'te *Les Ouvres Libres* adlı dergide yayımlanır. İlk makalelerini *Hayat* mecmuası (1928-1930) için yazar. Daha sonraları genellikle *Türk Yurdu* (1930-1931), *Ülkü* (1937-1941), *Varlık* (1933-1936) gibi dergilerde ve *Tanin*, *Vakit* gibi gazetelerde yazıları yayımlanır. 1928 yılından 1945 yılına kadar sürekli olarak yazan Nahid Sırrı, 1945 yılından sonra özellikle tarihsel konularda yazılar kaleme almaya başlar. Örik, tarihi konu alan yazılarını *Dünya*, *Hürriyet* ve *Vatan* gibi gazeteler ile *Resimli Tarih* ve *Tarih Dünyası* gibi dergilerde yayımlar. Yazar, 18 Ocak 1960'ta İstanbul'da ölür. Ölümü basında pek yer almayan Nahid Sırrı, Sabih İzzet Alaçam'ın 1971 yılında yayımlanan uzun bir şiirinde şöyle anılır:

Birden aklıma geldi bak Nahit Sırrı Örik
Takılırdık ona hep –"Merhabalar Bay Erik!"
İçten kuşkulu, sessiz, kapanık bir insandı
Bilmem öteyi burdan daha iyi mi sandı?
Ben olsam etmezdim, onun kadar acele
Bu da boş lâf ya . . . Kimler karşı çıkmış ecele? (alıntılayan
Özgül 10)

Nahid Sırrı Örik'in yayımlanan ilk romanı *Kıskanmak*'tır. Yazar, *Kıskanmak*'tan önce çeşitli öykülerini kitap halinde yayımlamıştır. Bunlar yayım tarihlerine göre şöyledir: *Kırmızı ve Siyah* (1929), *Sanatkârlar* (1932), *Eski Resimler* (1933), *Eve Düşen Yıldırım* (1934).

Kıskanmak, ilk olarak "Kıskançlık" adıyla 1937 yılında *Tan* gazetesinde tefrika edilir. Romanın kitap olarak yayımlanması 1946 yılında

gerçekleşir. Roman 1994 yılında yeniden yayımlandığında 1946 yılı basımının dili korunmuş, sadeleştirme yapılmamıştır. Bu çalışmada *Kıskanmak*'ın 1994 yılı basımı esas alınmıştır. *Kıskanmak*, Seniha'nın ağabeyine duyduğu haset ve bu haset nedeniyle ağabeyinden öç almaya çalışmasının romanıdır. Yazarın, *Kıskanmak* adlı romanından sonra, 1944 yılında *Tanin* gazetesinde *Yıldız Olmak Kolay mı?* adlı yapıtı tefrika edilir. *Yıldız Olmak Kolay mı?* ilk defa kitap olarak M. Kayahan Özgül'ün çabalarıyla 1995 yılında yayımlanır. Romanda, annesi tarafından yıldız olmaya zorlanan bir genç kızın bu süreçte yaşadıkları anlatılır. Yazarın, üçüncü romanı olan *Tersine Giden Yol*, 1948 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde tefrika edilir. Roman, kitap olarak 1995 yılında Arma Yayınları tarafından basılır. Yazarın diğer romanlarından farklı olarak, bu romanın baş karakteri bir erkektir. Roman, baş karakter Cezmi'nin ailesinden ayrılarak kendi başına hayatını kurabilme mücadelesini konu edinir. Örik, *Tersine Giden Yol*'da *Kıskanmak*'ta olduğu gibi güçlü bir dramatik yapı kuramamış, *Kıskanmak*'ın karakterleri gibi güçlü kişilikler yaratamamıştır.

Yazarın son romanı olan *Sultan Hamid Düşerken*, 1957 yılında yayımlanır. Roman, İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra yaşanan siyasi bunalımları ve bu bunalımlar içinde iktidar hırsıyla hareket eden, kocasının daha iyi mevki edinmesine çalışan Nimet'in hayatını konu edinir. Örik'in *Kıskanmak* ve *Sultan Hamid Düşerken* adlı romanları güçlü dramatik kurguları ve başarılı karakter çizimleriyle dikkat çeker.

Nahid Sırrı Örik'in yapıtları üzerine kaleme alınan yazılara baktığımızda, Örik'in olay örgüsünden çok kişiliklerin yazarı olduğunun vurgulandığını görürüz. Eleştirmenler, Örik'in hep kötü, olumsuz karakterler

çizdiğini belirtirler. Oğuz Demiralp, “Yırtık Ev” adlı yazısında Örik’in “kadınmerkezli bir yapıntı dünyası” olduğunu söyler (213) ve şöyle devam eder:

Örik’in bütün kadın kahramanlarını bir araya getirirsek bir cadılar müzesi oluşturabiliriz. Bu kadınların kötülüklerinin hedefi hem rakibeleri hem de sevgilileridir. Çoğu, cinsel dürtüleri güçlü olan kadınlardır. Kadının cinselliği ve kösnüllüğü genellikle olumsuz bir öge olarak işlenir. (214)

Nahid Sırrı, kahramanların ruhsal durumlarını ayrıntılı şekilde betimler. Bu da bize romanlarını psikanalitik eleştiri yöntemiyle okuma ve eleştirme olanağı sağlamaktadır.

Kıskanmak adlı romanı konu edinen bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünü izleyen ikinci bölümde, *Kıskanmak* romanının başlıca karakterlerinin kişilik özellikleri incelenecek, romanın olay örgüsü ve teknik özellikleri ortaya konacaktır. Örik’in *Kıskanmak* romanında çizdiği “kadınsı” erkek karakterler üzerinde durulacak, yazarın erkekleri nasıl tanımladığı, onları kadınlarla ilişkilerinde nasıl konumlandığı ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, karakterlerin ruhsal durumları ortaya konarak davranış, duygu ve düşünceleri psikanalitik eleştiri yöntemiyle çözümlenecektir. Bu çözümlenmeler, romanın baş kahramanı Seniha esas alınarak yapılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışma boyunca *Kıskanmak* romanının saptanan özelliklerine yer verilecek, psikanalitik çözümlenmeyle elde edilen sonuçlar özetlenecektir.

BÖLÜM II

KISKANMAK'IN ESİRİ SENİHA

Nahid Sırrı Örik, romanlarıyla okura kötülüklerle dolu bir dünya sunar. Bu kötülükler dünyasında, olaylardan çok kişiler ve onların davranışları, duyguları ve düşünceleri ön plandadır. Kıskançlık, kin, nefret, iktidar hırsı, karakterlerin kişiliklerini ve dolayısıyla da romanlarının olay örgüsünü belirleyen önemli öğeler olarak karşımıza çıkar. Örik'in yarattığı roman dünyası, sevgisiz, aşksız, olumlu duygulardan yoksun bir dünya olmasıyla dikkat çeker. Bu dünyanın merkezinde yer alan kadın karakterler hırslı, kıskanç kişilikleriyle hem diğer kadınları hem de erkekleri etkileri altına alır ve yaşamlarını yönlendirmeye çalışırlar.

Nahid Sırrı Örik'in roman dünyasını anlayabilmek için, bu çalışmada, güçlü dramatik yapısı ve başarılı çizilmiş karakterleriyle yazarın diğer romanları arasında ön plana çıkan *Kıskanmak* romanını incelemeyi seçtik. *Kıskanmak*, 1946 yılında yayımlanmış olmasına karşın 1990'lara kadar pek ilgi görmemiş, roman hakkında çok az eleştiri ve tanıtım yazısı yayımlanmıştır. Romanın 1994 yılında M. Kayahan Özgül'ün editörlüğünde yeniden basılmasıyla roman üzerine eleştiri ve tanıtım yazıları yayımlanmaya başlamıştır. *Kıskanmak*'i konu alan yazıların birçoğunda romanın kötücüllüğü üzerinde durulmuştur (Batur 9; Demiralp 213; Oktay 50). Enis Batur, *Kıskanmak*'a yazdığı önsözde *Kıskanmak*'ta kuraldışı bir roman damarı saklandığını söyler ve şöyle devam eder: "Okudukça kendini eleveren, ilerledikçe çekirdeği güçlenen bir kötülük çiçeği bu: Nahid Sırrı'da

bir modern örtünüyor” (9). Fethi Naci “Kıskanmak“ adlı makalesinde romanla ilgili olarak şu saptamayı yapar:

Kıskanmak, ilk bakışta, bir XIX. yüzyıl Fransız romanını andırıyor, ama aslında çok farklı: O Fransız romanlarında karı-koca-âşık üçlüsü vardır; oysa *Kıskanmak*'ta bu üçlüye, kader-çizici yönetmen işlevini yüklenen bir dördüncü kişi ekleniyor, gerçek roman kahramanı— Türk romanında bir benzeri bulunmayan— bu dördüncü kişi: Seniha. (39)

Eleştirmenlerin de belirttiği gibi, *Kıskanmak*, özellikle 1930'larda yazıldığı düşünüldüğünde kötücüllüğü ile dönemin diğer yapıtlarından farklılık gösterir.

Romanın yapısını, karakterlerini ve olay örgüsünü ortaya koymaya çalışacağımız bu bölümde “romandaki çatışmalar nelerdir?”, “romanda erkek ve kadın nasıl temsil edilir?” gibi sorulara yanıt aranacaktır.

Kıskanmak, Seniha isminde çirkin bir kadının yaşamı boyunca ağabeyinden intikam almaya çalışması üzerine kuruludur. Romanın olay örgüsü iki çizgi üzerinde gelişir. Bir yandan Seniha'nın ağabeyinden öç alması bir olay örgüsü oluştururken diğer yandan da Mükerrerem ile Nüzhet'in yaşadığı yasak aşk ikinci bir olay örgüsü oluşturur. Yasak aşk, birinci olay örgüsünün nasıl gelişeceğini ve sonuçlanacağını belirler.

Öncelikle romanın baş karakteri Seniha'nın öyküsüne yer verelim. Seniha kırk yaşlarında, hiç evlenmemiş çirkin bir kadındır. Çirkin olması ve ağabeyinin yanında yaşaması dışında, onunla ilgili bilgileri romanın ilerleyen bölümlerinde geriye dönüşlerle öğreniriz. Ağabeyi Halit, yurt dışında eğitim görür. Anne ve baba, oğullarına para yetiştirebilmek için Seniha'nın

gereksinimlerini göz ardı ederler. Seniha'yı okula göndermez, "çeyiz masrafı çıkar" diye kızlarına gelen evlilik tekliflerini geri çevirirler. Seniha, komşu köşkte oturan Cemil Şevket adında "uzun boylu, siyah gözlü, hayli cazip" bir genç ile flört eder. Cemil Şevket, Seniha ile evlenmek isterse de Seniha'nın ailesi, Cemil Şevket'in kızlarına uygun biri olmadığını ileri sürerek bu evliliğe izin vermez. Romanda daha sonra öğrendiğimize göre, Seniha ile Cemil Şevket evlenme konusu üzerinde konuşmak için buluştuklarında birlikte olmuşlardır. Ancak Seniha ile Cemil Şevket o geceden sonra bir daha görüşmezler. Halit, eğitimini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde Seniha'ya yine kısmet çıkar. Bu sefer ailesi kısmeti geri çevirmez. Ancak Seniha'yı evlendirmek istedikleri adam, oldukça yaşlı, üç çocuk sahibi biridir. Seniha, evlenmeye istekli değildir. Annesine kimseyle evlenmek istemediğini söyler. Seniha'nın bu kararı annesinde kuşku uyandırır. Bir süre kızını yakından izlerse de bir ipucu yakalayamayınca, içindeki kuşku kızından iyice uzaklaşmasına neden olur. Anne ve babası iki yıl arayla ölünce, Seniha, Halit'e bütünüyle bağımlı ve muhtaç duruma düşer. Halit, İstanbul gecelerinde eğlenirken Seniha evde onun dönüşünü bekler. Romanın sonuna doğru öğrendiğimize göre, Halit'in eve uğramadığı bir günün sabahında, emrinde çalışan hademelerden biri Halit'in istediği eşyaları almak için eve gelmiştir. Seniha eve gelen hademe ile birlikte olmuştur. Ağabeyi, Ankara'da iş bulunca Seniha onunla birlikte gitmek zorunda kalır. Halit, İstanbul'a eğlenmeye gitmekten yorulduğu, "yanında daima bir kadın bulundurmak" istediği için evlenmeye karar verir. İstanbul'da Mükerrerem adında genç bir kızla evlenerek Ankara'ya gelir. Seniha, Mükerrerem ile görünürde çok iyi anlaşır. Seniha ona iyi davranır çünkü ağabeyinden

alacağı intikamda onu kullanacaktır. Mükerrerem'in ağabeyini aldatması için fırsat doğmasını bekler. Mükerrerem, Halit'i Nüzhet adında bir gençle aldattığında Seniha bir süre bu duruma göz yumar. Nüzhet'in annesi Nuriye Hanım, Seniha'ya Mükerrerem'i uyarmasını, aksi halde Halit ile konuşacağını söyler. Artık intikam alma zamanının geldiğini düşünen Seniha, ağabeyine karısının Nüzhet ile gizli gizli, Kapuz koyundaki bir evde buluştuğunu söyler. Halit, bir gece Mükerrerem ile Nüzhet'i birlikte yakalamak üzere koydaki eve gider. Mükerrerem'i orada bulamaz ama Nüzhet ile karşılaşır. Nüzhet, Mükerrerem'le ilişkisi olduğunu itiraf eder. Halit, Nüzhet'i vurur ve Nüzhet ölür. Halit tutuklanarak cezaevine gönderilir. Seniha, ağabeyinin isteği üzerine tuttuğu avukata Mükerrerem'in onu aldattığından haberi olmadığını, Halit'in bir yanlış anlama sonucu Nüzhet'i öldürmüş olabileceğini söyler. Mahkeme sonuçlandığında Halit yedi yıl hapse mahkûm olur. Seniha para kazanmak, tek başına yaşayabilmek için öğretmenlik yapmaya başlar. Seniha, Halit'in hapisten çıkacağı günlerde ona son bir darbe vurmak ister. Anne ve babasından kalan evin Halit'e ait hissesini değerinin altında bir fiyata almaya çalışır. Ancak Seniha planını gerçekleştirilmeden ağabeyi hapisten çıkar. Halit, hapisten çıkmadan eski arkadaşları sayesinde bir şirkette iş bulmuştur. Halit'in parasız, kimsesiz ve işsiz duruma düşmemesi Seniha'yı hayal kırıklığına uğratar.

Buraya kadar *Kıskanmak*'ı Seniha'nın öyküsü olarak ele aldık. Ama romanın yarısı Seniha'nın öyküsünden ayrı bir çizgi oluşturan Mükerrerem'in öyküsüne ayrılmıştır. Bu öykü, kocasından beklediği ilgiyi görmeyen, ona ilgi gösteren erkekle ilişkiye giren ve bu ilişkide bunalım yaşayan bir kadının öyküsüdür. Romanda bir yandan çirkin bir kadın olan Seniha'nın diğer

yandan da güzel bir kadın olan Mükerrerem'in öyküsünün anlatılıyor olması dikkat çekicidir.

Romanın ilk bölümünde Mükerrerem'in kim olduğu hakkında pek bilgi sahibi olmayız. Romanda sonradan öğrendiğimize göre Mükerrerem, kendinden yaklaşık on beş yaş büyük olan Halit ile evlidir. Halit sakin bir hayat yaşamak üzere Mükerrerem ile evlenmiştir. Evliliklerinin ilk yılı dolmadan Mükerrerem, Halit'ten soğumaya başlar. Mükerrerem, Ankara'da Celâl Ferit adında bir adamla ilişkiye girmek üzereyken Halit, Zonguldak'ta iş bulmuş ve Zonguldak'a taşınmışlardır. Ancak Mükerrerem, Zonguldak'ta birini bulmakta zaman kaybetmez. Nüzhet adında genç bir oğlanla ilişkiye girer. Romanda sonradan öğrendiğimize göre, Nüzhet ile Mükerrerem bir baloda tanışmışlardır. Anlatıcı tanışmalarını şöyle yorumlar: "Mükerrerem'le Nüzhet, birbirlerini ancak iki ay kadar evvel görüp tanımışlardı. Ve tıpkı cemiyetlerin hayatını anlatan bir Fransız romanının yahut bunların bizdeki eşlerinden birinin şahısları imişler gibi, tesadüfleri bir balo gecesine olmuştu" (49). Anlatıcı, adeta romantik yapıtlarla alay eder. Bu alayda yazarın kötü ve acı gerçeklerle dolu bir roman dünyası yaratma çabasını görebiliriz.

Nüzhet, Mükerrerem ile birlikte olmayı kafasına koymuştur. Bir gün hizmetçilerinden biriyle Mükerrerem'i evine çağırır. Hizmetçi, Mükerrerem'e Nüzhet'in annesinin (Nuriye Hanım) onu görmek istediğini söyler. Mükerrerem eve gittiğinde Nüzhet'i karşısında bulur ve birlikte olurlar. Mükerrerem ve Nüzhet gizli gizli Nüzhetlerin evinde buluşmaya başlarlar. Nüzhet iki ay Mükerrerem ile görüştüktan sonra ondan sıkılmaya başlar. Nuriye Hanım da oğlu ile Mükerrerem arasındaki ilişkiyi bilmektedir. Bu ilişkiye bir süre göz yumarsa da ilişkinin uzun sürmesi onu telaşlandırır. Nüzhet, Mükerrerem'den

kurtulabilmek için bazı geceler Kapuz koyundaki bir evde kendisiyle kalmasını teklif eder. Nüzhet'in bu isteği Mükerrerem'in kendisini sorgulamasına, kendi içinde çatışma yaşamasına neden olur. Mükerrerem, Seniha'ya kocasını aldattığını anlatmak isterse de Seniha planları bozulacağı düşüncesiyle Mükerrerem'in itirafını dinlemekten kaçınır. Bu noktada yazar, Mükerrerem'in itirafıyla bir an olayların çözüleceği izlenimi uyandırır. Ancak Mükerrerem itiraftan vazgeçer ve romanın sürükleyiciliği tekrar sağlanır. Mükerrerem, Halit'in nöbete kaldığı geceleri Kapuz'da, Nüzhet'in yanında geçirir. Seniha, Halit'e Mükerrerem'in Nüzhet'le o nöbetteyken Kapuz'da buluştuklarını söyler. Halit, bir gün nöbete gittiğini eve bildirir ve Seniha'dan haber bekler. Mükerrerem, Halit'in yokluğunu fırsat bilerek Nüzhet'e haber yollar. Nüzhet, Mükerrerem'den kurtulmak istediği için onu diğer arkadaşlarıyla birlikte olacağı içki sofrasına davet eder. Mükerrerem'e "kötü kadın" gibi davranarak onu aşağılar. Aşağılandığını düşünen Mükerrerem oradan uzaklaşır. Eve geldiğinde kapıda Seniha ile karşılaşılır. Seniha hiçbir şey olmamış gibi onu içeri alır. Sabah olduğunda Mükerrerem, Nüzhet'in Halit tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Bu olaydan sonra Seniha, Mükerrerem'in İstanbul'a dönerek beraber yaşamak isteğini geri çevirir. Mükerrerem, İstanbul'a yalnız gider. Halit'in hapiste olduğu yedi yıl içinde Mükerrerem zengin bir işadaminin metresi olur. Seniha, öğretmenlik yaptığı yere dönmek üzere bindiği vapurda Mükerrerem'e rastlar. Mükerrerem, bir barda çalışmak için Samsun'a gitmektedir. Roman, Seniha'nın yaşadığı olayları tahlil etmesi, ancak Halit'in kendisinden önce ölürse huzur bulabileceğini fark etmesiyle son bulur.

Kıskanmak'ın teknik özelliklerine baktığımızda romandaki olayların, her şeyi bilen anlatıcı tarafından Seniha'ya odaklanarak, çoğu zaman onun bakış açısından anlatıldığını görürüz. Üçüncü şahıs anlatım tekniğinin kullanıldığı romanda, Seniha, Halit ve Mükerrerem'in geçmişiyle ilgili bilgiler geriye dönüşlerle okura aktarılır. Roman, karakterlerin gerçekçi ölçüler içinde yaratılmasının yanı sıra dramatik yapısının güçlülüğü ile de dikkat çeker. Dramatik yapı öyle güçlüdür ki romanda kullanılan doğa ve mekân ön plana çıkartılmaz, işlevsel olarak kullanılır. Mekân, sınıfsal farklılığı vurgulamak için kullanılır. Doğanın romanda işlevsel olarak kullanıldığına Seniha ve Mükerrerem'in Zonguldak'ta bulunmaktan sıkıldıklarını anlatan sahne örnek gösterilebilir:

Evin bu alt kattan bile şehre hâkim bir nezareti vardı. Dün hele akşama doğru âdeta düzelmiş olan hava yine berbatlaşmıştı. Yağmur yağıyor, kumsala biteviye dalgalar gelip yayılıyor ve bütün limanda, ufuklara kadar teknil Karadeniz'de yine hiç bir vapur, hiç bir gemi görülüyordu. Sicim gibi yağın yağmurdan, karşı sırtta Soğuksu mahallesi uzak ve müphem kalmış, tepenin tam üzerindeki şehir hastanesinin büyük beyaz yapısı sis ve dumana bürünüp tamamen gizlenmişti. (22)

Bu alıntıda görüldüğü gibi romanın kasvetli havası ve dram boyutu doğa betimlemelerine yansımıştır.

Romanda kullanılan mekânlara baktığımızda, mekânların sınıfsal farklılığı temsil ettiğini gözlemleriz. Sinema, balo salonu ve şirket sınıfsal farklılığı vurgulamak için kullanılan mekânlardan bazılarıdır. Halit'in çalıştığı şirket şöyle betimlenir:

Bu şirket, Zonguldak etrafındaki kömür ocaklarının en büyük kısmına sahip bulunan Fransız şirketi idi. Fransız mühendislerine ve biri mesul müdür ve ötekisi baştercüman olan iki Türk müstesna, bütün ecnebi memurlarına mahsus evlerle dolu dağ üzerinde bir de tek katlı büyük bina vardı. Bu binanın bir kısmı bekâr memurlar için lokanta vazifesini görüyor, bir kısmında Fransa'da muvakkaten gelen veya henüz evi hazırlanmayan mühendislere mahsus bir iki yatak odası ile memur ve mühendislere kitap dağıtan, fakat içinde tek Türkçe kitap olmayan bir kütüphane bulunuyordu. İşte burada büyük salonda sinemaya ayrılmıştı. Haftada, bazan da on beş günde bir, Perşembe akşamları, şirketin birinci sınıf mühendis ve memurları ile hatırlı davetlilerine, ertesi akşam, yani cuma akşamı da öteki memurlarla onların tanıdıklarına bu büyük salonda sinema gösterilir. (32)

Romanla ilgili teknik özellikleri ortaya koyduktan sonra karakterlerin ruhsal yapılarını incelemeye geçebiliriz. Nahid Sırrı Örik'in diğer roman kahramanlarıyla Seniha'yı karşılaştığımızda içlerinde en olumsuz karakterin Seniha olduğunu söyleyebiliriz. Seniha'nın olumsuz duyguları kişiliğinde belirleyici rol oynar. Ağabeyinin yaşamını mahvetmeye çalışan Seniha, Nüzhet'in ölümüne ve Mükerrerem'in de zengin bir adamla metres hayatı yaşamasına neden olur. Seniha'nın haset ve intikam duyguları diğer duygularının önüne geçer. O adeta haset, hasedin doğurduğu nefret ve intikam duygularıyla yaşam bulur. Anlatıcı, Seniha'nın kıskançlık duygularının gelişimini şöyle aktarır:

Kıskanmak . . . Seniha'nın yüreğinde ilk beliren, kendisini ilk duyuran ve hemen her gün daha fazla gelişip büyüyen his bu olmuştu. Halit'le aralarında sekiz yaş vardı ve onu kıskanmadığı bir zamanı hiç bilmiyordu. Hayal meyal hatırladığı zamanlarda da herkes kendisinin kara kuru, Halit'in ise beyaz, sarı saçlı ve mavi gözlü olduklarına bakarak: 'Bu kız, o oğlan olmalıydı!' demişler, hep ağabeyini okşamışlardı. Çirkinlerin sevilmemeye ve güzeller için daima feda edilmeye mahkûm bulduklarını Seniha pek küçük yaşından itibaren bilmiş, anlamıştı. (61)

Seniha, Halit'e haset eder ve ondan nefret eder; onun mahvolduğunu görmek için planlar yapar. Yaşadıklarının, hatta yaşayamadıklarının sorumlusu olarak Halit'i görür. Kendisini çirkin olarak duyumsadığı için onun güzelliğini kıskanır. Bir yandan Halit'ten nefret ederken diğer yandan da ona karşı gizli bir hayranlık duyar. Anlatıcı açıkça söylemese de bu hayranlığı satır aralarından okuyabiliriz. Halit'in Beyoğlu'nda eğlendiği gecelerin sabahında kahvaltısını götüren Seniha, ağabeyini seyrederek. Anlatıcı, Seniha'nın Halit'i seyrederken aklından geçenleri şöyle anlatır:

Yüz erkeğin kollarından geçmiş, erkeğin ve zevkin her çeşidini görmüş kadınları belki çıldırtabilen bu erkek vücuduna karşı o kadınların duydukları ihtirasları ve bu erkek vücudundan aldıkları zevkleri düşünme düşünme, bunları düşünmek vaziyet ve mecburiyetinde kala kala, Seniha'nın tahteşuurunda belki çok karışık ve çok gizli buhranlar da olurdu. Ve belki ağabeyine kininin en kuvvetli sebeplerinden biri, ihtimal ki unutmak istediği

bu buhranlara istemeyerek dahi olsa düşmesine böyle
sebebiyet veriydi. (73)

Enis Batur, *Kıskanmak*'a yazdığı önsözde Seniha'nın ağabeyine olan hayranlığının yalnız sezdirilmesini, bir adım daha atılmamasını eleştirir. Batur'a göre "Seniha'nın 'kız kadar güzel' ağabeyine transfer ettiği gövdesine yönelmekten, orada kabaran tensel hazzın fücra dek uzanan kıvranışına değinmekten geri duruşu romanının derinleşmesine de ket vurmuş"tur (13). Yazar, Seniha'nın Halit'e karşı duyduğu hayranlığı açıkça dile getirseydi, romanın olay örgüsüne ne gibi bir katkıda bulunacaktı? Örik, okura Seniha'nın ağabeyine karşı hissettikleri konusunda bazı ipuçları vermiş, okurun yorum yapmasına fırsat tanımıştır. Yazarın böyle bir tercih yapması, onun romanı derinleştirmede anlamına gelmemelidir.

Seniha ise çirkin olduğu için roman boyunca Halit'e kötülük yaparak ondan, onun güzelliğinden intikam almaya çalışır. Halit'i kötü duruma düşürmek için Mükerrerem'in Nüzhet ile birlikte olmasına göz yumar. Ağabeyinin katil ve mahkûm olmasına neden olur. Bütün bu çabalarına karşın, Halit'i zavallı, çaresiz duruma düşüremediği için bir türlü mutlu olamaz. Seniha'nın neden Halit'e yaptığı kötülüklere karşın mutlu ve tatmin olmadığı "ancak ağabeyi kendinden evvel ölürse, ağabeyinin kendinden evvel toprağa verildiğini öğrenirse" (Örik 241) mutlu olacağı romanın sonunda açığa çıkar.

Seniha, ağabeyi dışında Mükerrerem'i de kıskanır. Mükerrerem, Nüzhet ile dansettiğinde Seniha onları izler. Anlatıcı, Seniha'nın onları izlerken neler düşündüğünü şöyle aktarır:

Orkestra birden durmuştu. Fakat onların nasıl hareket edeceklerini ve birbirlerinden ayrılıp ayrılamayacaklarını Seniha görmek istemedi. O kadar kuvvetli duygular içinde kalmıştı ki, mutlaka hava almak ve kabilsen yalnız olmak ihtiyacında bulunuyordu. (60)

Seniha'nın Mükerrerem'i kıskanması, romanda çatışma yaratan unsurlardan biridir. Seniha kendisini çirkin duyumsadığı için güzelliklere karşı düşmanlık besler, Halit'i ve Mükerrerem'i güzel oldukları için kıskanır. Seniha ve Halit'in çatışması üzerine kurulu olan romanda, Seniha'nın güzelliklere karşı duyumsadığı kıskançlık çatışma yaratır. Güzelliğiyle Seniha'nın karşı kutbunda yer alan Mükerrerem, hem güzelliğe hem de Halit'in sevgisine sahip olması nedeniyle Seniha'nın acı çektiği kişilerden biri olarak dikkat çeker. Ayrıca Seniha ile Mükerrerem arasında gizli bir çekişme olduğu romanın ilk sahnesinden itibaren okura sezdirilir. Seniha üçüncü kattaki odasında bir şey ararken Mükerrerem onu yanına çağırır:

Geçkin kızı karşısında görünce, Mükerrerem gazetesini elinden bırakmaksızın ona doğru uzattı. Hem hiddetli, hem mahzun bir eda ile:

— Darübedayi Müsahipzade Celâl Bey'in yeni bir piyesini oynamış! Kimbilir seyirciler gülmekten yine nasıl kırılmışlardır! Diye söylendi.

İstanbul varken Zonguldak'ta yaşamayı o, bilhassa böyle havalarda pek acı buluyordu. Bu acılığı da en çok oradan gelen gazetelere her göz gezdirişinde duyar, [. . .] hatta havanın güzelliğine, fenalığına dair haberler ruhundaki hasret ve hicranı

büyütür, kendisini talihine karşı âdeta isyana götürürdü. . .
İstanbul'da bulunsa gidip seyretmeye ihtimal ki üşeneceği bu
yeni piyes için Mükerrerrem böyle ah çekip dert yanmaya
başlayınca, onun son zamanlarda ve velev ki başka sebeplerle
olsun Zonguldak'a pek ısındığını çok iyi bilen Seniha sözünü
kesti:

— Üzülme yavrum! Dedi. Safa sinemasında gelecek
hafta film değiştiği zaman biz de oraya gideriz. Biliyorsun ya,
şimdi seanslarda bir kemanla bir piyano, yani konser de var.
Görümcesinin alaycı sesi ve sözleri Mükerrerrem'in öfkesini
arttırmıştı. Genç kadın âdeta bağırdı:

— Konserlerini alsınlar da başlarına çalsınlar! Hem
kuzum, bu yağmur hiç dinmeyecek mi?
Seniha'nın ince ve renksiz dudaklarında şimdi manalı bir
tebessüm belirmişti, dedi ki:

— Bunu sormak için mi beni aşağıya indirdin?

—Yağmurun dinmesi ile sen de alakadar değil misin? Ta
Soğuksu'ya kadar ıslana ıslana gitmeyi hoş buluyorsan ona
diyecek yok! (18-19)

Alıntıda da görüldüğü gibi, Seniha, Mükerrerrem'le alay ederek onu
aşağılamaya çalışır. Ona karşı kıskançlık duygularını onu aşağılayarak dışa
vurur. Yazarın romana Seniha'nın Mükerrerrem'i çekememezliğini anlatarak
başlaması dikkat çekicidir. Klasik romanlarda olduğu gibi roman kişilerinin
hemen hemen bütün özelliklerinin romanın başında okura aktarılması
yönteminin *Kıskanmak* romanında kullanılmadığı gözlenir.

Romanda Mükerrerem'in fiziksel özelliklerine pek yer verilmemekle birlikte genç ve güzel bir kadın olduğu vurgulanır. “[Ç]izgi ve inhinaları kusursuz lakin biraz büyük göğüslü” olarak betimlenir (26). Anlatıcı, olayları Seniha'ya odaklanarak anlattığı için okur Mükerrerem'i Seniha'nın gözünden tanır. Örneğin, anlatıcı Seniha'yı Mükerrerem'den daha zarif ve zevkli bulur (50). Seniha, anlatıcıya göre çok sade elbiselerinin içinde bile daima zarif görünür. Mükerrerem'in ise, kendi zevkine göre hareket edecek olsa, çok fazla çarpıcı ve hayli zevksiz tuvaletler diktirmesi olasıdır (51). Romanda, Mükerrerem kötü niyet taşımayan, yalnızca duygularıyla hareket eden ve duygularıyla hareket etmeye cesaret edebilen bir karakter olarak çizilir. Mükerrerem, evli olmasına karşın evliliğinde aradığı mutluluğu yakalayamadığı için diğer insanlara aldırmadan Nüzhet ile aşk yaşar. Anlatıcı, Mükerrerem'in Halit ile evlenmeden önce bir erkekle ilişki yaşamadığını, onun Halit'e “en çok tahmin edilmiş zevkleri tatmak üzere” geldiğini söyler (78). Halit ise “herşeyden hevesini almış” (78) olarak artık dinlenmek üzere Mükerrerem ile evlenmiştir. Anlatıcı, Mükerrerem'in Halit ile evlendikten sonra yaşadıklarını şöyle anlatır:

İlk zamanlar [. . .] bir yıldan kısa bir zaman. Ve kendisi için umulmaz bir refah arzedene vaziyete bir kere alışınca kocasına karşı duyduğu sevgi de azalmaya başladı. Fakat bu azalışı bilmiyor, farketmiyor, sade kocasının kendisi ile kâfi derecede meşgul olmadığını görüp sıkıldığını sanıyor, bundan dolayı da ondan yavaş yavaş soğuyup uzaklaşıyordu. Esasen uzaklaşmasa belki Halit uzaklaşacaktı. Fazla ateşli bir koca rolünde ısrar etmeye hiç de gönlü yoktu. (81)

Halit'in Mükerrerem'le ilgilenmediği şöyle vurgulanır: "Mükerrerem kendisini en perişan bir kıyafetle yahut en mutena tuvaleti ile karşılamış olsa yine aynı sakin ve lakayt edayı muhafaza ediyor, değişikliği fark bile etmiyordu" (82).

Mükerrerem'i kocasını aldattıktan sonra daha yakından tanımaya başlarız. Nüzhet ile ilişki kurduğu süre zarfında aşık ve bu uğurda her şeyi göze alan bir kadın olarak okurun karşısına çıkar. Adeta Halit ile evlenen o masum, saf kız gitmiş, onun yerine tutkulu bir kadın gelmiştir. Romanda Mükerrerem'in tutkulu oluşu şöyle aktarılır:

Bir taraftan masum aşkının derinliğinden ve ebediliğinden bahseden ve bahsederken en hülyalı bir genç kızın şairane edalarını alan bu kadın, diğer taraftan da bütün hayatlarını aylık, haftalık ve hatta gecelik dostlarla geçirmiş en günahkâr mahluklar kadar sevdanın et ve sinir tarafına düşkündü. (131-32)

Mükerrerem, önceleri Nüzhet ile ilgili olarak "bu sevgiyi ne vakit unutmak tamamen atmak ve unutmak isterse bunu derhal yapacağına" (48) şüphe etmezken sonraları Nüzhet'e tutkuyla bağlanır. Onun isteklerini yerine getirmeye çalışır. Öte yandan Halit'ten ayrılmak aklından geçmez. Mükerrerem'in evlilik dışı ilişkisi Halit ile olan ilişkisini devam ettirmesini sağlar. Mükerrerem, eşiyile yaşayamadığı hazları Nüzhet'le yaşar. Mükerrerem, Nüzhet'e duyduğu cinsel tutku aracılığıyla var olur. Nüzhet'le ilişkiye girmesine Mükerrerem'in zaafı neden olmuştur. Nüzhet'in Mükerrerem'i ilk eve çağırdığında Mükerrerem'in aklından geçenler onun zaafına teslim olduğunu göstermektedir:

Şu halde, geldiği gibi gitmeliydi... Zaten henüz gencin kollarına düşmemiştir “Beni mutlaka bırakacaksın. Eğer gitmeme mani olursan bağırır, mahalleyi buraya toplarım!” diye tehdit etse, öteki kendisini zorla tutmazdı. Fakat hiç ses çıkarmadan mihlanmış gibi duruyor, şaşkın şaşkın bakıyordu. (107-08)

Mükerrem, Nüzhet’le kurduğu ilişki süresince kendi içinde çatışma yaşar. Mükerrem’in yaşadığı iç çatışmaya en iyi örnek, Nüzhet’in Mükerrem’e geceleri Kapuz’daki evde buluşmayı teklif ettiği zaman duyumsadıklarıdır. Mükerrem, geceleri de onunla buluşarak kendini daha fazla tehlikeye atmaktan kaçınır. Ancak Nüzhet kendisinin tehlikeye atılmaya değer olduğunu söyler ve Mükerrem’in eve gelmesinde ısrar eder. Nüzhet’in kendini beğenmişliği, gururu, Mükerrem’in ondan soğumasına neden olur ve şunları düşünür:

Bazan hiç sevmediğini, hatta nefret ettiğini sandığı gence Mükerrem uzun uzun baktı. Bu derecede güzel olmak hiç de gülünç olmuyordu. Onun yanında kendisine birkaç kere daha gelen ağlamak arzusunu bu sefer o derecede kuvvetli duydu ki, çarçabuk, telaşla hazırlandı. Bir an evvel gidebilirse sanki bir tehlikeden kurtulacakmış gibi bir haleti ruhiye içinde idi. (118)

Mükerrem yaşadığı bunalımdan ve Nüzhet’ten kurtulmak için Nüzhet’le yaşadığı ilişkiyi Seniha’ya itiraf etmek ister. Ancak Seniha, onun itiraf etmesine izin vermeyince Mükerrem kendine gelir ve Nüzhet’le Kapuz’da buluşmak için Seniha’ya yalan söyler. Böylelikle bir anlamda zaaflarına teslim olur.

Nüzhet'in ölümünden sonra Mükerrerem'in neler düşündüğü şöyle aktarılır:

Mükerrerem artık aşkının öldüğünü ve delikanlıyı artık sevmediğini anladı. Sade güzelliğinden, çok güzelliğinden dolayı sevmiş ve göğsüne çılgın gibi bastırmış olduğu o eşsiz baş şimdi korkunç ve iğrenç bir şey haline gelince sevgisi de birden tükenmiş ve varlığı sanki boşalmış, kupkuru ve bomboş bir şey olmuştu. (171)

Bu düşünceler Mükerrerem'in yaşadığı mutsuz evlilikten dolayı Nüzhet ile ilişkiye girdiğini göstermektedir. Fethi Naci'nin de dediği gibi Mükerrerem, "yaşadığı koşulların dolaysız ürünü"dür (47).

Yazar, Mükerrerem ve Nüzhet'in aşkının çıkara ve zaafa dayalı olduğu duygusunu yaratmaya çalışır. Bu duygunun okurda uyanması için elinden geleni yapar. Böylelikle aşk gibi olumlu bir duyguyu bile olumsuz hâle getirerek güzellikleri kirletmeye, kötülükle dolu bir roman dünyası kurmaya çalışır.

Selim İleri, "Aynalı Dolaba İki El Revolver" başlıklı yazısında, "güzellik" in *Kıskanmak*'ta belirgin kötülük izleklerinden biri olduğunu söyler. Hatta İleri'ye göre, güzellik "hiçbir şekilde yaratıcı etkileyişler uyandırmaz, güzelliği alımlayan da bu güzellikten yaratıcılık anlamında etkilenmezler" (38). Selim İleri'nin dediği gibi, güzellik, romanda belirgin izleklerden biridir. Ancak güzelliğin eksikliğinin kötülük izleğine dönüştüğünü söylemek daha doğru olur. Çünkü güzelliğe sahip olmadığını düşünen Seniha, güzellikleri elde edip onları bozmaya, yok etmeye çalışır. Romanda, güzellik, Seniha'nın haset duygusunu kamçılaman, eksik parçasıdır. Ayrıca güzellik, ona sahip

olana üstünlük sağlayan bir öge olarak dikkat çeker. Romanda Halit, Nüzhet ve Mükerrerrem güzellikleri ön plana çıkarılan karakterlerdir. Romandaki diğer karakterler bu güzel karakterlerin etrafında pervane olurlar. Kendisini çirkin olarak algılayan Seniha ise tek başınadır. Romanda güzelliğin bir üstünlük aracı olması, yazarın güzelliğe önem vermesinden kaynaklanıyor olabilir. Yazarın güzelliğe önem verdiğini, belki de güzelliğe karşı zaafı olduğunu onun ahlâk anlayışını irdelediğimizde görebiliriz. Öncelikle Selim İleri'nin "Aynalı Dolaba İki El Revolver" başlıklı yazısından Örik'in ve Seniha'nın çifte ahlâk anlayışı üzerinde durarak romandan alıntıladığı uzun bir bölüme bakalım.

Belki de romanın en acı, en ısırgan alayı Seniha'nın da, romancının da çifte ahlâk üzerine yine bu evredeki yorumlarıdır: "Zavallı geçkin kızın her türlü zevk ve maceradan nasipsiz hayatında yine acemice günahkâr bir iki an'ı olmuştu. Ve bu iki zavallı an kendisini, bir erkeğin değil birkaç ay hatta birkaç gün nikâhlı karısı olduktan sonra artık bütün hayatlarınca isterlerse kocasız oturmaya ve isterlerse kocaya varmaya hak kazanan en aşifte ve açık kadınların haklarından mahrum bırakıyordu. Onlar en hayasız şekillerde yaşadıkları bir ikinci koca yakalayınca, dul geçirdikleri bütün yılları en ufak bir maceradan çekinerek geçirmiş olduklarını iddia edebilirlerdi. Fakat Seniha kocaya vardığından sonra bin bir hicap içinde mazisini anlatmaya ve belki de affedilmeyip kovulmaya mahkûmdu. Vâkıa çok usta doktorların pek kurnaz erkekleri bile kandırarak muvaffakiyetlerini duymamış değildi. Fakat, hem de bu yaşında

muayenehane muayenehane dolaşarak çare bulmaya, bunu aramaya ölse tenezzül etmezdi". (40)

Selim İleri yazısında, romandan alıntıladığı bölümde de görüldüğü gibi, yazarın romanında güzel kadınların ahlâksızlığa hakkı olduğu, çirkinlerin ise hakkı olmadığını vurguladığını söyler. Selim İleri'nin de belirttiği gibi romanda böyle bir çelişkili düşünce öne sürülmektedir. Anlatıcıya göre, Mükerrerem gibiler "en hayasız şekillerde yaşadıkdan sonra bir ikinci koca yakalayınca, dul geçirdikleri bütün yılları en ufak bir maceradan çekinerek geçirmiş olduklarını iddia edebilir[ler]" (40). Öte yandan anlatıcı, Mükerrerem'in kocasını aldatmasını şöyle yorumlar: "Aradaki büyük yaş farkı, kocasını artık sevmeyen, kocasını artık olduğu gibi gören ve esaslı bir âhlak terbiyesi almadan büyümüş olan bu kadını mutlaka bu kocayı aldatmaya sevkedecekti" (88). Anlatıcının bir yandan Mükerrerem'in bir gün Halit'ten bıkmabileceği ve başka birisiyle olmasının kaçınılmaz olduğunu söylerken diğer yandan da Mükerrerem'i ahlâksız olarak değerlendirmesi düşündürücüdür. Romanın sonunda Mükerrerem, zengin bir adamın metresi olur. Daha sonra da barlarda konsomatris olarak çalışmak zorunda kalır. Aslında bu son, yani Mükerrerem'in "kötü kadın" olması kaçınılmazdır. Çünkü, anlatıcının "ahlâksız" olarak değerlendirdiği Mükerrerem'in yaşadığı yasak aşktan dolayı cezalandırılması gerekir. Örik, Mükerrerem'i cezalandırarak yoksa güzel kadınlardan öç mü almaktadır?

Yazarın romanda kadınları, erkekleri kullanan, onların hayatlarını mahveden kişilikler de yaratmaya çalıştığı gözlenir. Seniha, ağabeyinin hayatını "zindana çevirmeye" çalışır. Bu durumdan dolayı olarak Nüzhet ve Mükerrerem de etkilenir. Mükerrerem ise hem Halit'in hem de Nüzhet'in

hayatının mahvolmasına katkıda bulunur. Yazarın diğer romanlarında da kadınların erkeklerin hayatlarını etkilemeye çalıştıkları gözlemlenir. *Sultan Hamid Düşerken*'in baş kahramanı olan Nimet iktidar hırsıyla hareket eden bir kadın olarak çizilir. Bu hırsını doyumak için Şefik adında bir subayla evlenir. Nimet, kendisine aşık olan Şefik'in bu zaafını siyasal güç elde etmek için kullanır. Nimet'in sözleriyle siyasal yaşamını belirleyen Şefik, romanın sonunda idam edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. *Kıskanmak* romanının baş kahramanı Seniha ile *Sultan Hamid Düşerken*'in baş kahramanı Nimet'i karşılaştırdığımızda birçok ortak özellikleri olduğunu görürüz. Seniha ve Nimet hep başkalarını sömürürler. Hatta insanları sömürmekle kalmaz, onların kaderlerini de tayin ederler. Erkeklerle ilişkilerinde de onları aşağılamaktan, onlar üzerinde egemenlik kurmaktan zevk alırlar. Yazarın *Tersine Giden Yol* adlı romanında ise Cezmi karakteri, üvey annesi ve sevgilisi olan Şayan Hanım'ın etkisinde kalır. Bu iki kadın, Cezmi'nin yaşamını nasıl sürdüreceğini belirlerler. Cezmi karakter olarak zayıf, iradesiz ve eyleme geçemeyen bir kişilik olarak çizilir. Hayatını birlikte olduğu kadınların yönlendirmesine izin verdiği için iş hayatında ve özel hayatında bir türlü mutluluğu yakalayamaz. Nahid Sırrı'nın romanlarında, hem kendi yaşamlarına hem de çevrelerindeki erkeklerin yaşamlarına yön verme gücü hep kadınlardadır. Bu noktada *Kıskanmak*'ın erkek karakterleri olan Halit ve Nüzhet'in yazar tarafından nasıl betimlendiğine bakalım.

Halit, beyaz tenli, sarı saçlı ve mavi gözlü, görenlerin kız kadar güzel bulduğu biridir (61). Hatta, Halit bir keresinde kız kılığına girer. Halit'i kadın kılığında gören kızlar, onun güzelliğine hayran kalırlar (62). Romanda yazar, Halit karakterinin kadınsı güzelliğini vurgular. Ancak Halit'in güzelliği bir

anlamda onun başına belâ olur. Çünkü kız kardeşi Seniha, onun güzelliğini kıskandığı için ona acı çektirmeye çalışır. Roman, Seniha'nın bakış açısından anlatıldığı için Halit'i, yalnız Seniha'nın gözünden tanıyabiliriz. Halit, Seniha'nın ağabeyi olması dışında Mükerrerem'in kocası sıfatıyla da okurun karşısına çıkar. Ancak Halit eşiyle ilgilenmeyen bir koca olarak çizilir. Halit delikanlı sayılabilecek biridir. Örneğin, Mükerrerem ile Nüzhet'i birlikte yakalamak üzere Kapuz'a gittiğinde Nüzhet onu tahrik edip kavga çıkarmak ister. Ancak Halit soğukkanlılığını korumaya çalışır:

Sofada Nüzhet'le karşı karşıya geldiler. Bir an, göz göze bakiştılar. Halit karısının burada mutlaka bulunmuş ve ancak kendi geldikten sonra kaçırılmış olduğuna birden mutlak bir emniyet duydu. . .

Halit: —Dikkat et, belanı arama! Diye homurdandı. . . Sarhoşluğun yardımı ile Nüzhet de hiç korkmamıştı. Bahusus ki, omzuna abanan bu kadının yanında erkekliğinin şanını göstermeye kendisini mecbur hissediyordu. . . Gülerek ve biraz sallanarak Halit'e yaklaştı.

—Sen mi beni korkutacaksın, sen mi? Diye sordu. Onun içki kokan nefesini Halit yüzünde duymuştu. Bir eli gayri ihtiyari arka cebine gitti ve —Belanı arama! Diye tekrar etti.

(162)

Romanda erkek imgesini temsil edebilecek tek karakter olan Halit ayrıntılı olarak betimlenmemiş, onun duygu ve düşüncelerine yer verilmemiştir.

Kıskanmak'ın kadınsı güzellikte yaratılan diğer karakteri Nüzhet'tir.

Nüzhet geniş omuzlu, ince belli, dar kalçalı, kızıl, biraz kalın dudaklı, gümrah siyah saçlı olarak betimlenir (56). Anlatıcı, Nüzhet'in güzelliğini şöyle anlatır: "Bembeyaz pijaması ile cinsi belki olmayan bir heykel gibi, bir resim gibi güzeldi" (108). Yazarın kullandığı dil ve anlatım, Nüzhet'i bir arzu nesnesi olarak gösterir. Nüzhet'in güzelliği diğer kahramanların görüşleriyle de desteklenir:

Bu beyin derdinden divane olan olanadır. Burada iki üç ay kaldı mı, İstanbul'dan "Aman gel!" diye günde dört beş mektup almış. Dünya güzeli denecek kadar güzel bir gençtir. Henüz yirmisinde var yok amma uçarı çapkındır. Sonra da hem babası hem annesi üstüne titrer, bir dediğini iki etmezler. [. . .] Hangi kadını içi çekse meramına ermesi için bir işareti kâfidir! (54)

Öte yandan, Nüzhet de güzelliğinin farkındadır. Örneğin, Mükerrerem'e şöyle sitem eder:

Değmez miyim: Her fedakârlığa değmez miyim? [. . .] İşte benim şeklimde ve yaşımda olanlara sırf genç ve güzel diye gelirsiniz. Sonra da, gençliğimiz ve hele güzelliğimizle iftihar eder etmez, bunu hatta ima eder etmez bizden istikrah ettiğinizi söylersiniz. Fakat Allah beni her suçtan münezzehtir, pek çok kadından da güzel yaratmışsa, kendileri genç ve güzel görünmek için ne yapacaklarını bilemeyen kadınlara karşı bu neden bana gurur hakkı vermesin? (117-18)

Yazar, Nüzhet'i, kendini oldukça beğenen, sağlığıyla aşırı ilgili, kadınlarla gönül eğlendiren, hayatta yalnız annesini seven bir karakter olarak

yaratmıştır. Nüzhet'in sağlığına ve temizliğine düşkünlüğünü şu alıntıda görebiliriz:

Mükerrem'i kendiliğinden bıraktı. Sedirden tabii bir eda ile kalktı. Gerinerek ve kollar ile hareketler yaparak vücudunun kaybettiği canlılığı ve kuvvetini kısmen elde etmeye çalıştı, sonra da odadan çıkarak iki üç dakika kayboldu. Bu orta mektep talebesi bütün ihtiyatları ve bütün tedbirleri biliyordu. Ve birçok vaziyetlerde inanılmaz neticelerle karşılaştığı için, hiç bir kadına emniyet etmiyor, en kirli olanlarına karşı alınması lazım gelen tedbirleri en ağırbaşlı, kurnaz veya toy görünenlerine karşı da almak icap ettiğinden emin bulunuyordu.

(109)

Nüzhet, öyle kendini beğenmiş, güzelliğiyle başı öyle dönmüştür ki kendinden başkasını gözü görmez. Nüzhet, Mükerrem'e sırf "kendini zayıf düşürdüğü, sevdanın et ve sinir tarafına düşkün olduğu" (132) için sinirlenir. Anlatıcı bu durumu şöyle aktarır: "Çocuk herşeyden ziyade ve yalnız kendini severdi. Mükerrem'in ihtiraslarına mağlup olarak geçirdiği saatlerden sonra epey yorgun düştüğünü ve renginin solukluğunu farketkçe hiddeti adeta kine dönüyor, kine benziyordu" (132).

Nüzhet, etrafındaki kadınları etkilemeye çalışır. Nüzhet, Şükran Hanım'ın evinde (Seniha'nın arkadaşı) Seniha'yla karşılaştığında ona gözlerinin güzel olduğunu söyler. Nüzhet'in bu iltifatı üzerine Seniha şunları düşünür:

Hakikaten resimler kadar güzel olan o çocuğun kendisini velev ki bir kerecik ve birkaç dakika için olsun istemesi ona pek tuhaf

gelmişti. Bir kere bu teklifin, bu arzunun samimi olduğuna inanmıyordu. Şu halde, niçin bu sözleri söylemiş, niçin böyle hareket etmişti? Acaba bunu Mükerrerem’le beraber mi kararlaştırmışlar, Seniha’nın günün birinde herşeyi Halit’e haber vermesinden çekinerek onu ağız açamıyacak bir hale getirmek mi istemişlerdi? (140)

Anlatıcı, Nüzhet için “bütün bu güzelliğiyle bir kız evladı olsaydı, anası belki de kendisini kıskanırdı” yorumunu yapar (57). Anlatıcı, Halit’in kadın elbiseleri giydiğinde şu yorumu yapar: “[G]ül kurusu rengindeki bu elbise, beyaz bir meşlah ve başındaki iğreti saçlarla delikanlı o kadar kıza ve müstesna bir kıza benzemişti ki” (62). Anlatıcının bu yorumları, cinsel rollerin değiştirilebilir olduğu gibi bir düşüncenin romanda yer aldığını gösterir. Romandaki erkek karakterlerin kadınsı özelliklerle temsil edilmesi, erkeksi özelliklerinin betimlenmemesi, romanda erkek imgesinin yeterince temsil edilmediğini düşünmemize neden olur.

Bu bölümde romandaki karakterleri tanıtmaya, onların ruhsal yapılarını ortaya koymaya çalıştık. *Kıskanmak*, Seniha’nın haset duygusu üzerine kurulu bir romandır. Romanda güzellik ve çirkinlik arasında çatışma yaşanır. Yazar, Seniha gibi bir karakter yaratmakla çirkinliği, çıkara dayalı ilişkileri, insanların birbirini çekememezliğini vurgular. Nahid Sırrı Örik, kadın karakterlerin “kötücül”, erkek karakterlerin ise kadınsı özelliklerini ön plana çıkartmıştır. Seniha’yı haset ve intikam duygusu güçlü, Mükerrerem’i ise kocasını aldatan, pavyona düşen bir karakter olarak kaleme alarak kadınların “kötü” olduğunu vurgulamıştır. Bu romanda aşk, sevgi gibi duyguların temsili

yoktur; aşk “et zaafı” olarak değerlendirilir; sevgi yerine de çıkara dayalı ilişkiler sergilenir. Kısacası, Örik romanda kötülükle dolu bir dünya yaratır.

BÖLÜM III

PSİKANALİZ VE KISKANMAK

1900'lü yıllarda Sigmund Freud'un geliştirdiği psikanaliz kuramı, zamanla diğer disiplinleri, özellikle sanat ve edebiyat incelemelerini etkilemiştir. Freud çalışmalarıyla yazara dönük eleştiriye ağırlık vermiş, sanatçı hakkındaki biyografik bilgilere ve yaratıcının ruh hâline odaklanmıştır. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı kitabında Freud'un sanat eleştirisiyle ilgili olarak şunları vurgular:

Freud'un bilinçaltıyla ilgili buluşlarına dayanan bu yöntemi, bazıları *sanatçının psikolojisini*, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini vb. ortaya çıkarmak için; bazıları aynı zamanda bu buluşları *eserlerini yorumlamak* için kullanmış, yine bazıları da *eserlerindeki kişilerin psikolojisini*, davranışlarını açıklamak amacıyla bu kişilere uygulamışlardır. (132)

Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı* adlı yapıtında psikanalitik edebiyat eleştirisinin, ele aldığı konular açısından dörde bölünebileceğini söyler. Ona göre psikanalitik edebiyat eleştirisi "yapıtın yazarını, içeriğini, biçimsel yapısını veya okuru nesne olarak alabilir" (199).

Freud'dan sonra Karl Gustav Jung gibi psikanalistler sanatçının ruh hâli ve yaşamı yerine yaratıcının yapıtlarını incelemişlerdir. Tahsin Yücel'in belirttiği gibi,

Freud'un, Dostoyevski, Shakespeare, vb. üzerine incelemeleri yanında, Jensen'in *Gradiva*'sında sabahlama ve düşler'i adlı

yapıt çözümlemesi, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bir başyapıttır. Freud'un öğrencisi Otto Rank'ın, Rene Laforgue'nin, Marie Bonaparte'in yapıtlarından da genellikle övgüyle söz edilir. (7)

Tahsin Yücel, Fransa'daki psikanalitik kuramı örnek göstererek Fransa'da bu kuramın kullanılmasına çok erken yıllarda başlandığını söyler ve şöyle devam eder:

[B]u ülkede adı nerdeyse ruhçözümleyimle özdeşleşen Charles Baudouin Psychanalyse de l'art'ı (Sanatın ruhçözümleyimi) 1929'da, Psychanalyse de Victor Hugo'yu (Victor Hugo'nun ruhçözümleyimi) 1943'te, Gaston Bachelard La Psychanalyse du feu'yu (Ateşin Ruhçözümleyimi) 1938'de yayımlar; yöntemi öncülerden çok daha ileri götürdüğü söylenen Charles Mauron'sa, ilk önemli yapıtı Introduction a la psychanalyse de Mallarmé'yi (Mallarmé'nin ruhçözümleyimine giriş) 1950'de verir. (7)

Bugün, psikanalist eleştiri yönteminde yazar yerine yazarın yarattığı karakterler üzerine psikanalitik yorumlar yapılmaktadır. Psikanalitik eleştiri yöntemini kullandığımız bu çalışmada, Sigmund Freud'un yanı sıra psikanalizin "nesne ilişkileri" okulu temsilcilerinden Otto Kernberg, Melanie Klein ve D. W. Winnicott gibi psikanalistlerin görüşlerinden faydalanacağız. Saffet Murat Tura, "nesne ilişkileri" kuramını şöyle özetler:

[N]esne ilişkileri kuramı özellikle çocuklukta yaşanan ilişkilerin kişiliğin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı, kişinin ilerde kuracağı ilişkileri etkilediği tespitinden yola çıkar. Bu yaklaşım

'Çocukluktaki ilk ilişkilerin kişiliğe etkisi nasıl olur?', 'Bu ilişkiler nasıl içselleştirilir?', 'Bu erken ilişkilerin erişkin kişilikle ve erişkin ilişkilerle ilgisi nasıl gerçekleşir?' türünden birçok soru ortaya atar. (82)

"Nesne ilişkileri" okulunun önde gelen temsilcilerinden Otto Kernberg, bu kuramla ilgili olarak şunları söyler:

[E]n geniş anlamıyla psikanalitik nesne ilişkileri kuramı, kişilerarası ilişkilerin ve kişilerarası ilişkiler çerçevesinde geçmiş içselleştirilmiş ilişkilerden türeyen, onları sahipleştiren ya da değiştiren ve yeniden harekete geçiren ruhiçi yapıların kökenini ve yapılarını araştırır. Bir başka deyişle nesne ilişkileri kuramı kişilerarası ilişkilerin içselleştirilmesini, normal ya da patolojik gelişmeye olan katkılarını ve içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin gerçek hayattaki güncel kişilerarası ilişkilerle etkileşimini konu alır. (Alıntılayan Tura 82)

Bu çalışmada, yapıtın içeriğini, diğer bir deyişle yapıtta karakterlerin psikolojisini, davranışlarını açıklamak amacıyla psikanalitik eleştiri kuramı kullanılacaktır. Nahid Sırrı Örik'in *Kıskanmak* adlı romanındaki karakterlerin psikolojileri, davranışları psikanalizin "nesne ilişkileri" kuramı bağlamında incelenecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, Nahid Sırrı Örik'in, romanın baş kahramanı dışında diğer karakterlerin ruhsal yapılarını ayrıntılı olarak betimlememiş olması, onların psikolojilerinin ve davranışlarının psikanalitik eleştiri kuramıyla açıklanabilmesini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada özellikle, romanın baş kahramanı olan Seniha'nın davranış, duygu ve düşünceleri incelenecek, yorumlanacaktır.

A. Hasedin Yakıcılığı

Seniha'nın duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını psikanalitik eleştiri yöntemiyle yorumlamaya çalışırken öncelikle onun haset duygusunu incelemek yerinde olur. Bunun için psikanalizin "nesne ilişkileri okulu"nun kurucusu sayılan Melanie Klein'in görüşlerine yer verelim.

Melanie Klein, Freud'un kuramını yeni fikirleriyle geliştirerek "nesne ilişkileri" kuramının temellerini atmıştır. "Nesne ilişkileri" okulunun kurucusu kabul edilen Klein'in kuramsal görüşlerinin temelinde en erken dönemden başlattığı nesne ilişkileri yatar (Tura 36). Klein'a göre ilk cinsel nesne bir insan değil, insanın bir parçası yani kısmi nesnedir (Jackson 51). Saffet Murat Tura'nın belirttiği üzere "kısmi nesne ilişkisi çift-değerlilik öncesi dönemi, yani nesnenin bütünsel olarak değil de iyi ve kötü nesnelere halinde bölünerek yaşantılandığı dönemi ayırt eder" (39). Çocuğun (ve erişkinin) iç dünyasını daima içselleştirilmiş nesne ilişkileri çerçevesinde düşünen Klein'a göre çocuğun ilk (cinsel) kısmi nesnesi annesinin göğsüdür (37). Ödipal çatışmaların başlangıcını yaşamın hemen birinci yılına yerleştirdiği için üstben oluşumu da yaşamın ilk döneminde gerçekleşir. Bu dönemde katı ve ilkel üstbenin oluştuğu varsayılır (40). Klein'a göre "erken ben henüz sentez ve bütünleştirme yeteneğine sahip değildir. İç dünya parçalanmış, birbirinden kopuk fanteziler halinde yaşanmaktadır. Bu dönem paranoid kaygı, çocuğun dış dünyaya yansıttığı saldırganlıktan kaynaklanır" (40). Saffet Murat Tura, Klein'in yaşamın ilk yılına ama daha geç bir döneme depresif konumu yerleştirdiğini söyler (41). Bu dönemde nesne bütünleşir. Diğer bir deyişle çocuk bu aşamada nesnenin bölünmüş parçalarını birleştirir ve yalnızca bir nesne (anne) olduğunu algılar (Jackson 51). "Çocuğun ilk nesne ilişkisine,

yani annenin memesiyle ve anneye ilişkisine özel bir önem veren Melanie Klein'a göre, eğer içe yansıtılan bu ilksel nesne "ben" de yeterince güvenli bir biçimde kök salabilirse olumlu bir gelişimin temelleri de atılmış olur" (alıntılayan Bozkurt 66). Melanie Klein hasedin, sevgi ve şükran duygularını başlangıç evresinde "baltalayan" çok güçlü bir etken olduğunu, çünkü ilk ilişkiyi yani kişinin annesiyle ilişkisini etkilediğini belirtir (Klein 17). Klein, *Haset ve Şükran* adlı yapıtında hasedi şöyle tanımlar:

Haset, arzulanan birşeyin başka birine ait olduğu ve bize değil de ona haz verdiği inancının yol açtığı kızgın bir duygudur; hasetli itki, o istenen şeyi sahibinden çekip almaya ya da bozmaya, kirletmeye yönelir. [. . .] Haset, öznenin sadece bir kişiyle olan ilişkisiyle ilgilidir ve kökeni de anneye o herkesi dışlayan en eski ilişkide yatmaktadır. (23)

Klein'a göre, "çok hasetli insanın tatmin edilmesi imkânsızdır; hiçbir zaman tatmin olamaz, çünkü haseti kendi içinden kaynaklanmakta ve böylece her zaman yönelecek bir nesne bulmaktadır" (24). Haset ve kıskançlık arasında ayırım yapan Klein, kıskançlığın da hasede dayandığını, ancak öznenin kıskançlık duyması için en az iki kişiyle ilişki içinde olması gerektiğini söyler (23). Ona göre kıskançlık duyan kişi "kendi hakkı olan sevginin rakibi tarafından elinden alındığına ya da alınma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu inanıyordu" (23). Klein, kıskançlığın ödipal durumun ayrılmaz bir ögesi olduğunu ve her zaman nefret ve öldürme isteğiyle birlikte geliştiğini vurgular (43). Klein'ın belirttiğine göre hasedi hafifleten etken haz ve yol açtığı şükrandır (30). Şükran duygusunun sevgi yetisinin en önemli türevi olduğunu düşünen Klein'a göre "bu duygu, iyi nesneyle ilişkinin gelişmesinde

vazgeçilmez bir etkidir ve aynı zamanda kişinin hem başkalarındaki hem de kendisindeki iyiliği görmesini sağlar” (31).

Melanie Klein’ın haset ve kıskançlıkla ilgili düşüncelerini aktardıktan sonra Seniha’nın haset ve kıskançlık duygularını değerlendirmeye geçebiliriz. Klein’ın *Haset ve Şükran* adlı kitabında sözünü ettiği haset edilen yani “arzulanan şey”, ele aldığımız romanda “güzellik” kavramıdır. Halit, Seniha’nın sahip olamadığı şeye, yani güzelliğe sahiptir. Bu nedenle ağabeyine öfke duyan Seniha, güzelliği ondan koparmaya, Halit’i yok etmeye çalışır. Romanda, Halit’in güzelliği yanında Mükerrerem’in ve Nüzhet’in güzelliğine de dikkat çekilir. Seniha, Halit’in güzelliğini ondan koparmaya çalışırken Mükerrerem’e ve Nüzhet’e de zarar verir. Bunun nedeni Seniha’nın yalnızca ağabeyinin güzelliğini değil, Mükerrerem ve Nüzhet’in güzelliğini de kıskanması olabilir. Seniha’nın kıskançlık duyduğu, kendinde olmadığını düşündüğü, eksikliğini hissettiği güzelliştir. Güzelliğin yanı sıra Seniha ağabeyinin Mükerrerem’i sevmesini de kıskanır. Klein’ın belirttiği gibi Seniha “kendi hakkı olan sevginin” Mükerrerem tarafından elinden alındığına inanır. Bu nedenle Seniha hem ağabeyine hem de Mükerrerem’e karşı kıskançlık duyar. Halit’in Seniha yerine Mükerrerem’e ilgi göstermesi Seniha’nın kıskançlık duygularını daha da şiddetlendirir. Seniha her ikisinden de intikam almaya, bir anlamda onların ilgisini çekmeye çalışır. Seniha’nın kıskançlık duygularının, nefret ve öldürme isteğini de kapsadığını söyleyebiliriz. Ancak Seniha, öldürmek yerine Halit’in öldürülmesini sağlamaya çalışır. Seniha, ağabeyini kıskanıp ondan nefret ederken Mükerrerem’in Halit’i aldatmasına da göz yumar. Böylelikle Halit’in öldürülmesini sağlamaya çalışır. Anlatıcıya göre, Seniha “sevilmeyen bir koca olan ağabeyinin yakında aldatılan bir koca

olacağı ve bu vaziyetin birtakım musibetler doğurabileceği[ni]" düşünmektedir (98). Bu uğursuzlukların neler olabileceği konusunda da Seniha'nın düşünceleri vardır. Ona göre, aldatılan bir koca bu durumu öğrendiğinde karısını ya da aşğını öldürebilir ya da kendisi ölebilir (92). Anlatıcı da Halit'in katil olabileceğiyle ilgili yorumlar yapar ve şöyle der: "Ölmek, öldürmek... Ölmenin ıstırapı varsa bile bu ıstırap ancak bir lahza sürer, sonra ölü yokluğun büyük huzuruna erişirdi. Halit'in bedbaht olması ve sürünmesi için gittiği yerde vurulmasını değil vurmasını, katil olmasını istemek daha doğru idi" (152). Bu sözler, yazarın, Seniha'ya zekice planlar yaptırdığını gösterir.

Melanie Klein'ın görüşleri ışığında, annesiyle kurduğu erken dönem ilişkinin sağlıklı olmamasından dolayı Seniha'da haset duygusunun geliştiğini söyleyebiliriz. Ancak Seniha'nın çocukluğu romanda anlatılmadığından onun annesiyle kurduğu erken dönem ilişki hakkında bilgi sahibi olamayız. Buna karşın, Seniha'nın kişilik özellikleri ve geçmişe dönüşlerle anlatılanlar ışığında, Seniha'nın annesiyle iyi bir ilişki kuramadığını veya annesinin ona karşı olumlu davrandığı anları görmezden geldiğini söyleyebiliriz. Ancak annesinin, Seniha'yı çirkin bulduğu açıktır. Oğlu Halit ile ilgilenmeyi, onun ihtiyaçlarını gidermeyi tercih eder. Seniha da bu durumun farkındadır.

Seniha annesinin Halit'e söylediği şu sözleri duyar: "Ah benim güzel evladım! Ne olurdu zavallı Seniha da sana benzeseydi" (63). Annesi, Seniha'yı güzel bulmadığı gibi onun iyiliğini de düşünmez. Kızını dört çocuklu, yaşlı bir adamla evlendirmek ister. Annesinin kendisini sevmediğini düşünen Seniha, zamanla annesinden daha da uzaklaşır. Seniha aslında kimseyi sevemez. İnsanlarla yakın ilişki kurmaktan kaçınarak onların sadece kötü yönlerini görür. Seniha'nın sevgi yetisinin zayıf olmasından dolayı kimseye hiçbir

konuda şükran duyamadığını söyleyebiliriz. Melanie Klein'ın vurguladığı gibi hasedi, haz ve hazzın yol açtığı şükran duygusu hafifletebilir. Seniha'nın şükran duyamaması, kendisinin ve başkalarının sadece kötü yönlerini görmesine ve haset duygusunun güçlenmesine neden olur. Seniha'nın yaşamında hazza yer yok gibidir. Ağabeyine acı çektirerek haz almaya çalışsa da bunu başaramaz. İnsanlarla duygusal anlamda tatmin edici ilişkiler geliştiremez; hatta ilişki kurmaktan kaçınır.

B. Seniha'nın Sınır Kişiliği

Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak* romanında, Seniha'yı haset duygusu güçlü, kendisini çirkin olarak algılayan, insanlardan sevgi bekleyen, ancak yine de onları sömürmekten zevk alan ve yaptığı kötülüklerden suçluluk duymayan, insanlara karşı mesafeli, soğuk bir karakter olarak çizer. Seniha'nın bu karakter özellikleri kendi içinde tutarlılık göstermektedir. Bununla birlikte bu karakter özellikleri bize Seniha'nın psikanaliz literatürüne göre sınır kişilik örgütlenmesi gösterdiğini düşündürmektedir. Bu düşüncemizi desteklemek amacıyla öncelikle sınır kişilik örgütlenmesi hakkında bilgi vermek ve sınır kişilik örgütlenmesi gösteren kişilerin psikolojik durumlarının (psikodinamiklerinin) anlaşılmasına en önemli katkıyı yapan terapist ve International Psychoanalytic Association'ın başkanı Otto Kernberg'in görüşlerine başvurmak yerinde olur.

Saffet Murat Tura, *Günümüzde Psikoterapi* adlı yapıtında "sınır kişilik örgütlenmesi kavramı[nın], belli bir kişilik bozukluğundan çok, bazı ağır kişilik bozukluklarında ortak olan temel psikolojik yapıyı anlatmak için [Otto]

Kernberg tarafından geliştiril[diğini]” söyler (57). Sınır kişilik örgütlenmesinin belirgin özellikleri, “kimlik dağınıklığı, ilkel savunma mekanizmaları ve gerçekliği değerlendirme kapasitesinde önemli bir bozukluğun olmaması”dır (alıntılayan Tura 61). Otto Kernberg, kimlik dağınıklığında içselleştirilmiş iyi ve kötü nesne ilişkilerinin bütünselleşmemiş, yansızlaştırılmamış olduğunu söyler (alıntılayan Tura 64). “Bir başka deyişle geçmişte, özellikle de ilk çocukluk yıllarında şiddetli olumlu ve olumsuz duygu tonlarında yaşanan ilişkilerden kazanılan kendilik ve öteki (nesne) kavramları birbirinden ayrı tutulmuştur” (alıntılayan Tura 64). Otto Kernberg, *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm* adlı yapıtında sınır kişilik örgütlenmesi gösteren kişilerin, “bölme”, “yansıtmanın erken biçimleri ve özellikle yansıtmalı özdeşleşme”, “inkâr”, “tümgüçlü olma ve değersizleştirme” adı verilen savunma mekanizmalarını kullandıklarını söyler (42-44). Kernberg, “bölme” adı verilen savunma mekanizmasını şöyle tanımlar:

Başlangıçta içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin “iyi” ve “kötü”ye ayrılmasının nedeni, erken benin bütünleştirici yetisinin olmayışıdır. Daha sonraları, başlangıçta bütünleştirme yetisi eksikliği nedeniyle meydana gelen durum, ortaya çıkan ben tarafından kaygının genelleşmesini önlemek ve olumlu içe atımlar (libidinal dürtü türevlerinin etkisi altında kurulan özdeşleşmeler ve içe atımlar) çevresinde oluşmuş ben çekirdeğini korumak için savunma amaçlı kullanılır.

Başlangıçta basit bir bütünleştirme eksikliğinden ibaret olan şeyin, daha sonra aktif olarak başka amaçlar için kullanıldığı

benin bu savunma amaçlı bölünmesi, esasen bölme mekanizmasıdır. (38)

Kernberg'e göre, "dış nesnelere 'tamamıyla iyi' ve 'tamamıyla kötü' nesnelere bölünmesi ve bunun yanında bir nesnenin bir kısımdan diğerine tam ve ani geçişler yapabilmesi (yani, belli bir kişi hakkındaki tüm duygular ve onu kavrayış şeklinin tamamıyla ve ani olarak tam tersine dönebilmesi) olasılığıdır" (42). Ona göre, "bölme mekanizması ben zayıflığının temel nedenlerinden biridir" (41).

Sınır kişilik örgütlenmesi gösteren kişilerin kullandığı bir diğer savunma mekanizması da "yansıtma" mekanizmasıdır. "Yansıtma" eğilimi bu kişilerde oldukça şiddetlidir. Kernberg'e göre yansıtma mekanizmasının kullanımında amaç, tamamıyla kötü ve saldırgan kendilik ve nesne imgelerini dışsallaştırmaktır (43). "Bu ihtiyacın başlıca sonucu ise tehlikeli, misilleme nesnelere ortaya çıkmasıdır; hastanın bu nesnelere karşı kendini savunması gerekir. Saldırganlığın bu şekilde yansıtılması nispeten başarısızdır" (43). "Yansıtma" mekanizmasını daha iyi anlayabilmek için Orhan Öztürk'ün *Psikanaliz ve Psikoterapi* adlı kitabında bu mekanizmayı nasıl tanımladığına bakalım:

Kimi duygu, dürtü, gereksinim ya da yaşam olaylarına karşı yalnızca bastırma ya da yadsıma düzenekleri yetmez. Bunların dışında aktarılıp, yansıtılıp, dışarda imiş ya da dışardan kendisine yöneltiliyormuş gibi algılanması da önemli ve ilkel savunma düzeneklerinden biridir. Özürlerimizi kendimiz için yadsıdığımız, kendimize yakıştıramadığımız gibi, bunları başkalarında görmek de kolaydır. Kendi tembelliğini, kendi

kişilik sapkınlıklarını yadsıyıp başkalarına aktaran ve hep başkalarını eleştiren kişiler az değildir. Yansıtma düzeneği ile kişi, kendi içinde yadsıdığı bir eğilimi başkalarında görür ya da başkalarının bu eğilimi kendisinde gördüğünü sanır. Örneğin, içinde kızma, kin olan kişi “bana kızıyorlar, benden nefret ediyorlar” diye düşünebilir. Burada hem yadsıma: “Bende kin, kızma yok” hem de yansıtma: “onlarda var, bana karşı var” düzeneği işlemektedir. (47-48)

“İnkâr” olarak adlandırılan savunma mekanizmasına gelince Otto Kernberg, bu mekanizmanın geçmişte yaşanan duyguların inkârı biçiminde kullanıldığını söyler. Ona göre, kişi bu mekanizmayı kullanarak yaşamış olduğu ve yaşadığını hatırladığı duyguların duygusal önemini inkâr eder (44). Daha açık ifadeyle inkâr mekanizması “benlik için tehlikeli olarak algılanan, bunaltı doğurabilecek bir gerçeği yok saymak, görmemek, değişik derecelerde sık kullanılan bir ilkel savunma biçimidir” (Öztürk 46).

“Tümgüçlü olma ve değersizleştirme” mekanizmaları ise “bölme”yle yakından ilişkilidir (Kernberg 44). Tümgüçlü olma kendini diğer insanlardan üstün görme olarak özetlenebilir. Bu savunma mekanizmalarını kullanan kişiler bazı zamanlar idealleştirilmiş bir nesne ile talepkâr bir ilişki kurma arzusu taşıırken, bazen de tümgüçlü oldukları yönünde derin bir hissi açığa çıkartan davranışlar sergilerler ve bu iki durum arasında gidip gelirler (45). Kernberg’e göre, “dış nesnelerin değersizleştirilmesi, kısmen tümgüçlü olmanın doğal sonucudur; eğer dış nesne daha fazla doyum ya da koruma sağlayamazsa, bırakılır ve uzaklaştırılır” (45).

Otto Kernberg'in geliştirdiği "sınır kişilik" tanımının belirgin özellikleri bağlamında Seniha'ya baktığımızda onun sınır kişilik örgütlenmesi gösterdiğini söyleyebiliriz. Seniha'daki kimlik dağınıklığı, çevresindeki insanları hem iyi hem de kötü yönleriyle değerlendirememesine neden olur. Örneğin, Halit'i, annesini, Mükerrerem'i, Nüzhet'i, Nüzhet'in annesini yani hemen hemen bütün karakterleri kötü olarak görür. Annesinin kendisine kötü davrandığına dair düşünceleri vardır. Böyle davranmasının nedeni Seniha'nın kişiliğinde "iyi" ve "kötü" nesne ilişkilerinin bütünleşememesidir. Seniha'da kimlik dağınıklığının görülmesiyle birlikte sınır örgütlenmesi gösteren kişilik olarak ilkel savunma mekanizmalarını kullandığını söyleyebiliriz. Bu ilkel savunma mekanizmalarını nasıl kullandığını örneklerle açıklamaya çalışalım. Seniha, "bölme" mekanizması kullanarak insanları iyi ve kötü olarak ikiye ayırır. Örneğin, Halit'e karşı hayranlık duyarken hayranlığı kıskançlığa, nefrete ve öç alma isteğine dönüşür. Seniha'ya göre ağabeyi güzelliğe ve dolayısıyla annesinin sevgisine sahiptir. Oysa Seniha, kendisini ne güzel ne de sevmeye lâıık bulur. Seniha, ağabeyinin, kendisinden esirgediği, başkalarına verdiği sevgi ve ilgiden pay almak ister. Ancak Halit, Seniha'nın farkında bile değildir. Halit, Seniha ile iletişim kurmayı denemez. Anlatıcı, Halit'in kardeşine karşı ilgisizliğini şöyle anlatır: "Yaşı otuza pek yaklaşan bu kızın da kendisi gibi bir eti ve âsabı olduğunu, bu et ve âsabın da buhranlarla kıvrınması ihtimali bulunduğunu ise hiç hesap etmiyor, kızkardeşini bir kocaya vermek düşüncesi hatırına bile gelmiyordu" (72). Ağabeyinin kendisine karşı bu ilgisizliği, sevgisizliği, Halit'in güzelliği, Seniha'nın Halit'e karşı duyduğu hayranlığı nefrete ve kine dönüştürür.

Seniha, “yansıtma” olarak adlandırılan savunma mekanizmasını kullanarak çirkin ve sevilmeye lâyık biri olmadığına dair düşüncelerini dışsallaştırarak başka insanlara yansıtır. Seniha'nın kendisini zavallı olarak algıladığına örnek olarak, Seniha ile Mükerrerem'in, Nüzhet'in annesi Nuriye Hanım'a konuk olduklarında Seniha ile Nuriye Hanım arasında geçen konuşma sonrasında Seniha'nın düşündükleri gösterilebilir:

[Nuriye:] Saat yedi bile değil!

[. . .]

— Hakikaten geç efendim.

[. . .]

— Bir de geç olmuş, bu da telaş edilecek şey mi?

Sokaklarda kadınlara sataşma âdeti hamdolsun artık kalmadı!

Ve bu sözleri Seniha derhal şu şekilde tefsir etti: ‘Biçare mahluk, insan senin kadar sakil olduktan sonra hangi saatte olursa olsun, hem de şehirde değil, dağ başlarında bile dolaşsa kılına hata gelmez. Beyhude, pek beyhude korkuyorsun, güzelim!’ (29-30)

Alıntıda da görüldüğü gibi Seniha kendisiyle ilgili düşüncelerini başkalarının düşüncesiymiş gibi göstermeye çalışır. Seniha kendisini zavallı ve çirkin olarak algıladığı için başkalarının da kendisini zavallı ve çirkin gördüğünü düşünür.

Seniha, inkâr mekanizmasını kullanarak anne ve babasının ona karşı iyi davranışlarını hatırlamaz. Ailesiyle aralarında iyi anların da yaşanmış olduğunu inkâr eder. Örneğin:

Evli bir adam olan başmuallimin evinde birkaç gün misafir kaldıktan sonra bu geceyi kendi küçük ve harap evinde geçirmeye hazırlanan Seniha'nın içine beş on dakika hakikaten derin bir gariplik çökmüştü. Sonra birdenbire silkindi ve pencereden çekildi. Hayır, mazisinde hasretini çektiği ve çekeceği hiçbir şey yoktu. Hakikatte bir evden ziyade bir kulübe de olsa burası yine kendi eviydi ve şimdiye kadarki bütün yıllarını nasıl kıskançlık ve kin zehirlemişse bundan sonraki yıllarının hepsini de bu kinin zaferi güzellendirecekti.

(196)

Seniha, annesinde teselli bulmak istediği bir anda hemen kendini toplar ve aklına sadece annesinin kötü davranışlarını getirir. Romanın sonunda Seniha'nın annesini düşündüğü sahne şöyle aktarılır:

— Ah anneciğim, anneciğim, evladının ne talihsiz başı varmış! Diye mırıldandı.

Bir ufak çocuk gibi anasını anmış, onun himayesine sığınmak istemişti. Fakat bu zaaf anını çabuk yendi ve sağ elinin tersiyle, hiddetli hiddetli gözlerini kuruladı. O anayı neye anmalı, ondan ne diye imdat istemeliydi? Ona anası da hiç yâr olmamış, hatta ölüm döşeğinde bile gözleri hep Halit'in yüzünde, kendisine hiç bakmadan, eli hep onun elinde, bir deri bir kemik kalmış parmaklarının son kuvvetiyle hep onun parmaklarını, ellerini sararak can vermiş değil miydi? Hayır, anacak ve istimdat edecek kimsesi yoktu. (241)

Bu bölümlerde de görüldüğü gibi Seniha ailesine, özellikle de annesine karşı sadece düşmanlık ve nefret duygularını var etmeye, bu duygularla onları anmaya çalışır.

Seniha, “tümgüçlü olma ve değersizleştirme” mekanizmalarını ise roman boyunca Halit’i, annesini, babasını ve diğer karakterleri beğenmeyerek, değersizleştirerek kullanır. İnsanlar, onunla yakınlık kurmaya çalıştığı anda soğuk davranır. Bir anlamda onları kendisinden uzaklaştırır. Seniha öğretmenlik yaptığı süre içinde yanlarında kaldığı aileden ayrılırken düşündükleri, kendisini başka insanlardan nasıl üstün gördüğüne ve onları nasıl aşağıladığına örnek olarak gösterilebilir:

Şimdi Trabzon’a gitmek üzere iki sandığını hazırlarken, sık sık nelenen gözlerle etrafında dolaşan ev sahibesi [. . .] pek sevdiği kiracısının [Seniha’nın] gitmesine yanıyordu. Hatta ayrılırken, vapurda boynuna sarılarak ağladı da. Lakin Seniha oldukça mühim devlet hizmetlerinde bulunan [. . .] Ferit Cemal Paşa’nın kızı olduğunu hiç bir zaman unutmazdı. Kadını dudakların deriye adeta dokunmadığı bir buse ile öpmeyi kâfi buldu. Mektepteki hepsi fakir ve mütevazı insanların evladı olan talebelerin hiçbirini de sevmemiş, bir kere olsun öpmemiş, okşamamıştı. Kimse tarafından sevilmediği için basit bir köy kadınının muhabbetine mi kıymet verecek, bununla mı avunacaktı? (205)

Seniha ev sahibesini küçük gördüğü için ona karşı soğuk davranır.

Seniha’nın kendilik saygısını korumak, tatmin etmek için başkalarını değersizleştirdiğini, onlarla arasına mesafe koyduğunu söyleyebiliriz.

Seniha'nın yanı sıra anlatıcı da karakterleri değersizleştirir.

Anlatıcının karakterleri değersizleştirilmesi, olayları Seniha'nın bakış açısıyla anlatmasından kaynaklanabilir. Anlatıcının karakterleri betimlerken kullandığı sıfatlar ve tanımlamalar, onun karakterleri değersizleştirmeye çalıştığını düşünmemize neden olur. Örneğin, anlatıcı Nuriye Hanım'ın bir hizmetçisini şöyle tanımlar: "İri yanaklı, *acemi* ve *ahmağa* benzeyen, beyaz ve kenarları dantelalı, fazla da uzun önlüğü ile hareketlerini pek şaşırılmış bir hizmetçi kız[dır]" (27, vurgular bize ait). Anlatıcı, Nuriye Hanım'ın "vaktiyle *en hakim* ev *işleri görmüş kalın* ve *kütçe* parmakları" (25, vurgular bize ait) ve "*kalın* ve *kanlı* bilekleri" (29, vurgular bize ait) olduğunu söyler. Anlatıcı bir kahramanı ise şöyle tanımlar: "Nuriye'nin yanında upuzun ve *iskeletler gibi kuru* bir kadın vardı" (42). Alıntılarda eğik yazı ile vurguladığım sözcükler, anlatıcının karakterleri değersizleştirme mekanizmalarını kullandığına örnek olarak gösterilebilir. Romanda bazı karakterler güzellikleri dışında çoğunlukla kötü özellikleriyle betimlenirler.

Seniha ise özellikle Halit'i değersizleştirmekle kalmaz, onun hayatını mahvetmeye çalışır. Ancak Seniha, Halit'e yaptığı kötülükleri düşünürken bir an suçluluk duysa ve onun kötü duruma düşmesine üzülse de kendini hemen toplar. Suçluluk duygusunu yaşama yetisinin eksikliği Seniha'nın sınır kişilik örgütlenmesi gösteren yapısından kaynaklanmaktadır. Kernberg'e göre,

Bütünleştirilemeyen 'tamamıyla iyi' ve 'tamamıyla kötü' nesne imgelerinin varlığı, üstben bütünleşmesi üzerinde ciddi ölçüde olumsuz bir etki yaratır. [. . .] Bu olumsuz etki nedeniyle, üstben bileşenlerinin talepkâr ve yasaklayıcı yönleriyle devamlı yansıtılır. Üstbenin normal ben bütünleştirici baskıları ve benin

suçluluk duygusu yaşama yetisi yoktur. (*Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm* 47)

Seniha suçluluk duysa da bu çok kısa bir an sürer. Örneğin, Mükerrerem, Seniha'ya Halit'i aldattığını itiraf etmek istediğinde anlatıcı Seniha'nın duygularını şöyle anlatır: "Bir an, pek kısa bir an, geçkin kız sadece düşünen bir kardeş ruhunu duydu. Bir çapkın oğlana tutulup hem de sayesinde gün gördüğü, adeta açlıktan kurtulduğu kocasının şerefini çiğneyen bu âhlaksız kadına karşı içi nefretle sarsıldı" (123). Fakat Seniha'nın ağabeyine acıdığı, onun için üzüldüğü anlar sayılıdır. Seniha, ağabeyine acırsa veya onun başına gelenlere üzülsünse, onunla bir anlamda yakınlık, iletişim kurmuş olur. Seniha bunu istemez çünkü o zaman belki de ağabeyini suçlayamayacak, sevilmemesinin sorumlusunun o olmadığını fark edecektir. Seniha başkalarını değersizleştirerek tüm güçlü duygularını doyurmuş olur.

C. İki Kutup: Güzellik ve Çirkinlik

Enis Batur, *Kıskanmak*'a yazdığı önsözde şunları söyler:

Ruhsal yangını açısından bakıldığında, Seniha'nın portresinde biçimlenen şer tohumu edebiyatımızda benzeri görülmemiş bir sapkı düzlemi doğurur: Mario Praz'ın Avrupa edebiyatında varlığını sorguladığı "yazgıyla oynayan kadın" (femme fatale) imgesinin ayrık bir örneğidir Seniha: Güzeldiği için değil, tam tersine çirkin olduğu için yakıp geçecektir. (12)

Seniha çirkin olduğu için mi yoksa kendisini çirkin bulduğu için mi yakıp geçer? Bu soru üzerinde düşünmek gerekir. Romanda Seniha'nın

çirkinliğinden söz edilen bölümlere bakalım ve Seniha'nın çirkinliğini sorgulayalım. Romanın başında Halit, İstanbul'dan Mükerrerem ile Seniha'ya hediye olarak kumaş getirir. Anlatıcı, Seniha'nın bu hediye üzerine düşündüklerini şöyle aktarır: "Mademki genç değil, hele hiç güzel değildi, mademki çirkindi: Bu al kumaştan yaptıracağı elbise kendisine elbette yaraşmayacaktı" (21). Seniha'nın bu sözleri onun çirkin olduğunu düşünmemize neden olur. Ancak anlatıcının "Halit bakmak zahmetine girse, kızkardeşine dil dökenler de bulunduğunu pekâlâ görebilirdi" (99) şeklindeki sözleri Seniha'nın çirkinliği konusunda kuşku duymamıza neden olur. Seniha aslında çirkin olmaktan çok kendisini çirkin olarak algılamaktadır. Nitekim, romanın ilerleyen bölümlerinde, Seniha'nın karşısına onu beğenen, ona iltifat eden insanlar çıkmaktadır. Ancak anlatıcı, okura o kişilerin kişisel çıkarları için Seniha'ya kur yaptıklarını düşündürmeye çalışır. Seniha'ya kur yapanlardan biri Nüzhet'tir. Seniha, arkadaşı Şükran Hanım'ın evinde Nüzhet'le karşılaştığında aralarında şu konuşma geçer:

[Nüzhet:] Adam siz de, mecbur olacağım ana kadar başımı kitaplara eğmemeyi ve etrafıma bakmayı daima tercih ederim. Mesela şu anda sizin güzel siyah gözlerinize bakıyoruz.

Seniha da dikkatle Nüzhet'e baktı:

— Şayan-ı hayret bir cümle, dedi.

— Niçin şayan-ı hayret oluyormuş. Gözlerinizin güzel olduğunu sanki bilmiyor musunuz?

[. . .]

— Hemen hemen anneniz olabilecek yaştaki bir çirkin kızın gözlerine bakmak da nereden hatırıma geldi?

— Hemen hemen annem olabilecek değil, ferah ferah annem olabilecek bir kadın da hoşuma gidebilir. Ve hoşuma gittiği anda da bunu kendisine söylemekte hiç tereddüt etmem. (138)

Romanın daha sonraki bir bölümünde, Halit'in davasında görev alan müstantik yani sorgu yargıcının da Seniha'dan hoşlandığını öğreniriz:

Pek gence benziyordu. Mektepten yeni çıkmış olacaktı. Seniha'yı büyük bir nezaketle kabul etti.

— Hanımefendi sizi fazla yormamaya ve müteessir etmemeye elimden geldiği kadar çalışacağım efendim.
[. . . .]

Seniha elini çenesine dayamış ve elindeki beyaz mendil yüzünün yarısını kapamıştı. Büyük siyah gözleri pek derinden gelen bir ışıkla yanıyordu. Bu kadın yüzünün yegâne güzel yeri olan bu gözlerin kendi yüzüne böyle parlak ve sabit bakışı, beyaz mendil de yüzün birçok yer ve kusurlarını kapayınca, herhalde hayatı tamamen kuru ve macerasız geçmiş müstantiğe farkedilir bir heyecan geçirtti. (176)

Seniha'dan hoşlanan bir başka kişi de öğretmenlik yaptığı şehrin valisidir. Seniha'nın validen öğretmenlik istemek için görüşmeye gittiğinde valinin davranışları dikkat çekicidir: "O [Vali] yine kendisini belki eskisinden fazla bir nezaketle kabul etmiş, yerinden kalkarak kapılara kadar da teşyi etmişti[r]" (196). Ancak Seniha ona gösterilen ilgiye başka anlamlar yükler. Anlatıcı valinin davranışları hakkında Seniha'nın neler düşündüğünü şöyle aktarır: "Fakat bunu galiba âlicenaplığına kendi nefsinin hayran etmek için

yapıyordu. Bu nezaketi içinde, bir daha gelirse artık istiskal etmek mecburiyetinde kalacağını ve herhalde hiçbir tavassutta bulunmasına imkân ve ihtimal olmadığını da pek güzel ihsas edebilmişti” (196).

Alıntılarda da görüldüğü gibi Seniha ile ilgilenenlerin olması, onun çok da çirkin olmadığını gösterir. Seniha aslında sürekli olarak kendini zavallı, çirkin, sevilmeye lâayık olmayan biri gibi göstermeye, ona gösterilen ilgiyi görmezlikten gelmeye veya çıkarıcı yaklaşımlar olarak değerlendirmeye eğilimlidir. Seniha'nın kendini sevilmeye lâayık olmayan, çirkin biri gibi hissetmesinin nedeni, annesiyle kurduğu erken dönem ilişkinin sağlıklı olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Anneyle kurulan ilişkinin, kişilik oluşumuyla ve bu ilişkinin kişinin güzelliğı algılamasıyla bağlantısı nedir? Bu sorunun yanıtı için İngiliz “nesne ilişkileri okulu”nda Melanie Klein'dan sonra en önemli isimlerden biri olan Britanya Psikanaliz Cemiyeti, Britanya Psikoloji Cemiyeti Tıbbi Bölümü gibi önemli kurumların başkanlığını yapmış olan D. W. Winnicott'ın görüşlerine başvurabiliriz.

D. W. Winnicott, *Oyun ve Gerçeklik* adlı kitabında yer verdiği “Çocuğun Gelişiminde Annenin ve Ailenin Ayna Rolü” adlı makalede, bireyin duygusal gelişiminde annenin yüzünün ayna görevini gördüğünü söyler (138). Winnicott'a göre, annenin çocuğuna nasıl baktığı, ona karşı neler hissettiğı veya ona bakarken içinde bulunduğu ruh hâli, çocuğun annesinin yüzünde göreceklarını belirler (139). Winnicott, annenin kendi ruh hâlini, hatta daha da kötüsü kendi savunma mekanizmalarının katılımını bebeğın yüzüne yansıttığını söyler (139). Winnicott, bu konuda ünlü ressam Francis Bacon'un resimlerini örnek gösterir. Bacon, resimlerinde insan yüzünü çirkinleştirerek, bozarak çizer. “Bacon annesinin yüzünde kendisini

görmektedir, ama onda ya da annesinde hem kendisini hem de bizleri çıldırta bir bozulma vardır” (139). Winnicott’a göre, Bacon “yüzlere bakarken acı çekerek görülmeye uğraş[maktadır]” (142). Annenin yüz ifadeleri bu açıdan önem taşır. Anne çocuğuna olumsuz duygularla bakarsa çocuk bu duyguları içselleştirir ve kendisini bu olumsuz duygularla algılar.

Winnicott’a göre kendilik anneye ilişki içinde, annenin sağladığı çevre içinde bütünleşir, gelişir. Zamanda ve mekânda bütünleşmemiş deneyimler kendiliğin çekirdeklerini oluşturur. Bu dağınık deneyimler ancak annenin kucaklayıcı, bütünleştirici tutumu sayesinde bir bütünlüğe, yani kendiliğe dönüşür. Bu kuşatıcı çevre her şeyden önce annenin eşduyum yeteneği sayesinde çocuğun ihtiyaçlarını karşılamasıyla sağlanır.

(Aktaran Tura 46)

D. W. Winnicott’ın görüşlerinden yola çıkarak Seniha’nın kendisini çirkin algılamasının nedeninin, onun annesine baktığında orada gördüğüyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Seniha’nın annesinin yüzünde bir bozulma vardır. Yani annesi Seniha’ya olumsuz duygularını yansıtmaktadır. Seniha’ya şefkat, sevgi gibi olumlu duygularla bakmaması, Seniha’nın kendini çirkin hissetmesine neden olur. Annesinde kendini görmeye çalışan çocuğun duygusal gelişimi onda gördükleriyle şekillenir. Annesi Seniha’ya çirkin, ilgi gösterilmeye, sevmeye lâyık olmayan biri gibi baktığı ya da Seniha böyle algıladığı için, kendisini çirkin, değersiz hissetmekte, sevmeye lâyık olmadığını düşünmektedir. Ayrıca Seniha’nın varolduğunu hissetmesini sağlayacak bir biçimde görülmeye deneyimini tam olarak yaşamamış olması, onun kendini “çirkinlik” kavramıyla var etmesine neden olur. Aslında tek

yaptığı, acı çekip çektirerek görülmeye çalışmaktır. Ona göre belki de en güçlü duygulardan biri acıdır. Birine acı çektirdiğinde, o kişi kendisinin varlığından haberdar olacaktır.

Bir yandan kendini çirkin bulup seilmeye lâayık olmadığını düşünürken, diğeryandan da insanlara acı çektirip onları değersizleştirmesi, insanlarla arasına mesafe koyması, Seniha'nın sınır kişilik örgütlenmesi altında narsisist kişilik sergilediğine işaret eder. Otto Kernberg'e göre sınır kişilik örgütlenmesi gösteren kişilerin "ortaya koyduğu güvensizlik duyguları, özeleştirici ve aşağılık duyguları altında çoğu zaman büyüklenmeci ve tümgüçlü eğilimler vardır" (*Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm* 45). Sınır kişilik örgütlenmesi gösteren kişilerin "aşağılık hisleri, çoğu zaman narsisist kişilik özelliklerini gizleyen ikincil bir yüzeyel katmana karşılık gelir" (50). Seniha'nın narsisist kişilik özelliklerini belirtmeden önce narsisizmin bazı özelliklerine değinelim.

Saffet Murat Tura, *Günümüzde Psikoterapi* adlı kitabında narsisizmin temel özellikleri ile ilgili olarak şunları vurgular: Sürekli kendinden söz etme, büyüklenmeci bir övünme içine girme, kendinin aşırı farkında olma ve kendini izleme, zedelenebileceği ortamdandan kaçınma, savunmaya yönelik kibir, uzaklık ve soğukluk, belirti düzeyinde beden sağlığıyla aşırı ilgililik, narsisistik öfke krizleri, düşük kendilik saygısını telafi etmeye yönelik büyüklenmeci fanteziler, vb. (224-25).

Otto Kernberg, narsisist kişilikler üzerine yaptığı çalışmada, "narsisist kişilik" terimini sadece kendilik saygılarında bozulma olan kişiler için kullanır (*Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm* 199). Kernberg, narsisist kişiliklerle ilgili şu gözlemlerde bulunur:

Yüzeysel olarak pürüzsüz ve etkili bir sosyal uyuma sahip olmakla birlikte, başka insanlarla içsel ilişkilerinde ciddi çarpıtmalar yapan aşırı kendiyile meşgul kişiler olarak [. . .] çeşitli derecelerde yoğun hırsları, büyüklenmeci fantezileri, aşağılık duyguları ve dış hayranlık ve övgüye aşırı bağımlılık vardır. Sıkıntı ve boşluk duyguları ile birlikte ve parlaklık, zenginlik, güç ve güzellik gayretlerinin doyumunu yolunda sürekli arayışın yanında, sevme ve başkaları hakkında tasa duyma yetilerinde ciddi eksiklikler vardır. [. . .] Kronik olarak kendilerinden emin ve hoşnut olmama, başkalarına karşı bilinçli ya da bilinçdışı sömürücülük ve acımasızlık da bu hastaların özellikleridir. (228-29)

Ayna narsisizm için önemli bir simgedir. Psikanalitik literatürde ayna, çocuğun duygusal gelişiminde annenin yüzünü temsil eder. Saffet Murat Tura, “Şeyh ve Ayna” başlıklı yazısında, ayna ve anneyle ilgili olarak şunları söyler:

Çocuğun benlik saygısı ve güvenini dengelemekte birer benlik-nesnesi olan anne-baba ile giriştiği iki (aslında dört) temel ilişki kümelenmesi vardır. Bunlardan ilki genellikle annenin empatik ‘ayna’ yanıtlarına dayanır. Çocuk büyüklenmeci, muhteşem teşhirci benliği ile kendini gösterir, dış dünyada yapıp-ederken tekrar tekrar dönüp annenin onaylayan empatik yanıtlarına özellikle *gözlerindeki sevgi dolu ışıltıya* bakar. Teşhirci büyüklenmeci yapıp etmelerinin onaylanması, *annenin gözlerindeki ışıltı* bir ayna gibi muhteşem benliğini ona geri

yansıtır. Bu empatik yanıt çocuğun temel arkaik narsisizmi yoluyla benlik saygısını, güvenini, kendini sevilebilir ve değerli bir varlık olarak algılamasını sağlayan temel işlevdir. (72)

Narsisizm hakkında edindiğimiz bilgiler ışığında Seniha'nın narsisist kişilik özellikleri taşıdığını düşündüren sahnelere bakalım:

Halit ile Seniha İstanbul'da yaşarlarken eve Halit'in eşyalarını almaya gelen hademeye Seniha birlikte olur. Hademeye yaşadığı birliktelikten sonra Seniha erkeklerden kaçır. Anlatıcı, Seniha'nın hademeye yaşadığı birlikteliği şöyle aktarır:

Seniha o hademeye karşı âdeta minnet duyar oldu. Çünkü 'harçlığım kalmadı. Bir iki lira verir misin?' derken kendisindeki erkek zaafını ebediyen, bıçak vurup bir şişi deşen ve yok eden bir cerrah gibi mahvetmişti. Ve bu ameliyat yerinden Seniha artık hiç bir sızı duymamıştı. Şehveti teper ve yine şahlanırsa başka çareler ve yollar arayabilir, bulabilirdi. Belki öyle yapmıştı da. (205)

Seniha hademeye yaşadığı ilişkiden sonra aynanın karşısına geçer: "Seniha ömründe bir kerecik zevk sürdüğü odaya döndü, aynanın önüne gitti [. . .] endam aynasında, gözlerinden yaşlar ağır ağır inerken, yüzüne uzun uzun baktı. Bu esnada yine Halit'i düşünmüştü" (204).

Seniha anlatıcıya göre ender olarak aynaya bakar ve bu ender zamanlarda ayna karşısında, "Allah müstahakını versin, maskara karı" (206) diye kendi kendine söylenir. Bunu söylerken, Seniha nefret, acı ve garip bir neşe duyar. Yazarın, Seniha'ya ayna karşısında Halit'i düşündürmesi dikkat çekicidir. Seniha'nın kendi yüzüne uzun uzun bakması, her baktığında

kendisine kin ve bazen merhamet duyması, annesinin ayna işlevini gerçekleştiremediğine işaret eder. Bu nedenle, Seniha düşük kendilik saygısını telafi edebilmek için soğuk, insanları aşağılayan tavırlar sergiler. Ayrıca, Seniha'nın kişiliğinde, kendini zedeleyebileceği ortamdaki kaçınma, savunmaya yönelik kibir, uzaklık ve soğukluk gibi narsisist kişilik özellikleri görüldüğünü söyleyebiliriz. Seniha'nın bu özelliklerini daha önce örneklerle açıkladığımız için bu özelliklerinin onun narsisist kişiliğinden kaynaklandığını belirtmekle yetiniyoruz.

Romanda narsisist kişilik özellikleri sergileyen bir diğer karakter de Nüzhet'tir. Nüzhet'in kendi güzelliğine hayran ve sağlığına aşırı düşkün olması onun narsisist kişiliğe sahip olduğunun en belirgin kanıtlarındandır. Ayrıca Nüzhet'in sevme yetisinde eksiklikler olması, Mükerrerem'i kendi narsisist gereksinimlerini tatmin etmek için sömürmesi de onun narsisist kişiliği olduğunu gösteren özelliklerdir.

Otto Kernberg, Nüzhet gibi narsisist kişilerde bilinçdışı haset ve iştahın haset edilen şeyi ele geçirme, bilinçdışında değersizleştirme ve bozma eğilimini kamçıladığını söyler (*Aşk İlişkileri* 104). Kernberg, narsisist kişiliklerin aşk ilişkileriyle ilgili olarak şu düşünceleri dile getirir:

Cinsel heyecan geçici olarak nesnenin arzulanırlığı yanılısamasını güçlendirdikçe, arzulanan cinsel nesneye duyulan geçici heves aşık olma durumuna benzetilebilir. Ama çok geçmeden cinsel başarı fetih ihtiyacını doyurur, arzu nesnesinin değerini düşürme yönündeki bilinçdışı süreç işlemeye başlar ve sonuçta hem cinsel heyecan hem de kişisel ilgi hızla ortadan kalkar. (104)

Nitekim, Nüzhet'in Mükerrerem'e sinirlenmesi hem onu değersizleştirmeye çalışmasından, hem de sağlığına zarar verdiğini düşünmesinden ileri gelir. Anlatıcı, Nüzhet'in kadınlarla ilişkisine yönelik olarak şu yorumda bulunur: "Kollarındaki kadın tamamıyla kirlenip alçalmaz, hatta arkadaşlarla güle eğlene değiştirilen bir meta şekline girmezse, ömrü birkaç dakikadan fazla sürmeyen ihtiras nöbetlerinden sonra o kadın sıkıcı bir mahluk, mutlaka atlatılması icap eden bir bela haline dönerdi" (112). Nüzhet, Mükerrerem gibi hem güzel hem de başka bir erkeğe ait olan kadını elde ederek doyuma ulaşır. Ardından da onu diğer erkeklerin önünde rezil eder. Ona bir fahişe gibi davranarak onu değersizleştirir.

Nüzhet'in birlikte olduğu insanı değersizleştirmeye çalışması bize yazarın *Sultan Hamid Düşerken* adlı romanın baş karakteri Nimet'i hatırlatır. Nimet de Nüzhet gibi hoşlandığı kişiyi önce elde eder, ardından da onu aşağılayarak değersizleştirir. Nimet, romanın sonunda hoşlandığı kişiyi kötü duruma düşürerek tek başına bırakır. Nimet ve Nüzhet'in narsisist kişilik özellikleri taşımaları, onların birlikte oldukları kişileri neden değersizleştirmeye, aşağılamaya çalıştıklarını anlamamıza yardımcı olur. Kernberg'in de dediği gibi, Nimet ve Nüzhet gibi narsisist kişiler arzuladıkları kişileri elde edip doyuma ulaştıktan sonra arzu nesnelere değersizleştirmeye başlarlar. Bu sayede kendilik saygılarını korumuş olurlar.

Narsisist kişiliklerin yaşamında anne figürünün önemli bir rol oynadığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu nedenle, Nüzhet'in narsisist kişiliğini anlayabilmek için annesiyle ilişkisine bakmak gerekir. Nüzhet'in annesiyle anne-oğul ilişkisinden farklı bir ilişkisi vardır. Romanda geçen şu sahne dikkat çekici ve psikanalitik açıdan yoruma uygun bir

sahnedir. Nüzhet, “şezlonga yatar gibi yerleşen annesinin ayağı önünde alçak bir tabureye oturmuş, başını onun dizlerine koymuş ve uzun, pek gümrah ve simsiyah saçları kadının mor renkteki tuvaleti üzerine yayılmıştı” (25). Annesi Nuriye Hanım, “haylazlığına lakayt ve güzelliği ile pek müftehir olduğu oğlunun beyaz ve biraz sivrice çenesini okşarken, çocuk da karşılarında oturan iki taze misafirin yüzüne gözlerini dikmişti” (25).

Anlatıcı, Nuriye Hanım’ın oğluya Mükerrerem’in ilişkisi hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarır:

Münasebeti Nuriye de artık fazla sürmüştü, uzamış buluyordu.

Oğlunun âşıkane maceraları daima hoşuna giden ve bunlar ne kadar artarsa o nisbette gurur duyan Nuriye, Nüzhet’in kalbinde kendinden başka bir kadının yer almasına asla tahammül edemez, bunu kendi hukukuna ve haysiyetine karşı âdeta bir tecavüz sayardı. Ve artık Mükerrerem’i kıskanmaya başlamıştı.

(113)

Bu alıntılarda da görüldüğü gibi, Nüzhet’in annesi, oğluna oldukça düşkündür. Nüzhet’i kucağına alıp sevmesi annesinin onu hâlâ çocuk gibi gördüğüne işaret eder. Nüzhet’in ise annesinden bir çocuk gibi ilgi görmeye gereksinimi vardır. Nüzhet’in narsisist kişiliğinin oluşumunda annesinin bu tür davranışlarının da belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca romanın sonunda Nüzhet’in yüzünün parçalanması da oldukça ironiktir. Nüzhet’in güzel yüzünün parçalanması, yazarın güzellikleri kirletmeye, kötülükle dolu bir roman dünyası yaratma çabasının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Nahid Sırrı Örik’in *Kıskanmak* romanında baş karakterlere baktığımızda bu karakterlerin anneleriyle ilişkilerinde, özellikle erken

dönemde kurdukları ilişkilerde, sorunlar yaşamış olabileceklerini söyleyebiliriz. *Kıskanmak*'taki anne karakterlerinin, baş karakter olmasalar da baş karakterlerin hayatlarında önemli rol oynadığını, toplumun ve kültürün anneye yüklediği özellikleri taşımadıklarını gözlemleriz.

Romandaki karakterlerin kendilerinden başka kimseyi beğenmemeleri, güzelliğe düşkün olmaları, yazarın kişiliğinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Yazarın güzelliğe olan merakı, onun öykülerinde de dikkat çeker. Örik'in *Sanatkârlar* adlı kitabında yer alan ve Kayahan M. Özgül'ün otobiyografik olarak nitelendirdiği öykülerinden birinde bir bölüm özellikle dikkat çeker:

Annem yukarıya nadiren çıkıyor ve odamıza uğrayınca da çok kalmıyordu. Gelişlerinin nadir oluşundan ve az sürüşünden müteessirim. Çünkü, çirkin ve ziynetsiz hiç insanlara tahammül edemediğim gibi güzel ve süslü insanları da çok severim, annemi ise herkesten fazla beğenirim. (Örik, "Bir Küçük Çocuk" 33)

Örik'in insanları beğenmemesine, aralarında güzel-çirkin diye ayırım yapmasına anılarında ve Yaşar Nabi'ye yazdığı mektuplarda da rastlarız. Örneğin, Yaşar Nabi'ye yazdığı bir mektupta, Nahid Sırrı'nın estetiğe ne kadar önem verdiğini görebiliriz. Örik, bir gün postaneye gider, ancak oradaki kalabalığın "çirkinliğine ve kokusuna" tahammül edemeyip postaneden uzaklaşır (Nayır, *Dost Mektupları* 44). Bir yazısında Örik, yaşlanıp çirkinleşmekten çok korktuğunu ve üzüldüğünü söyler ("Bir Eski Yazı ve Buna On Yıl Sonra Edilen İlave" 1).

Nahid Sırrı Örik, *Eski Zaman Kadınları Arasında* adlı anı kitabında akrabalarını betimlerken onları öncelikle fiziksel özellikleriyle anlatır, güzel mi, yoksa çirkin mi olduklarını belirtmeden geçmez. Örneğin, Örik babası için şöyle der: “Hasan Sırrı bey kısa boylu, başı boyuna ve bacakları gövdesine nazaran nisbetsizce bir adamdır. Kalın kara kaşlı, biraz yayvan burunlu, yuvarlak çenelidir. [. . .] Yüzü değirmi, cildi pembe, elleri ve ayakları gayetle ufaktır” (123).

İnsanları beğenmemesi, güzelliğe düşkünlüğü, annesinden küçük yaşta ayrılmış olması, Örik'in narsisist bir kişiliğe sahip olabileceğini düşünmemize neden olur.

Nahid Sırrı, kahramanlarının ruhsal yapılarını her yönüyle okura aktarmaya çalışır. Roman kahramanlarının gerçekçi ve inandırıcı özellikler taşımasının nedeni belki de budur. Nahid Sırrı, bir kahramanın özel hayatının ayrıntılarıyla betimlenmesi gerektiğine eleştiri yazılarında değinir. Örneğin, *Kuyucaklı Yusuf* üzerine yazdığı eleştiri yazısında Sabahattin Ali'ye “Yusuf'un evleninceye kadar hiçbir macerası olmadı mı? Sağlam bünyesi hiç olmazsa adeli ihtiraslarla zaafarla kıvranmadı mı?” (“Kuyucaklı Yusuf” 328) diye sorar ve şöyle devam eder: “Bir romancının kıymeti, fena insanlarda da nüans bırakış ile fena insanları toptan kötü etmemesiyle de ölçülür” (328). Örik, ileri sürdüğü ölçütleri romanlarında gerçekleştirmeye çalışır. Okur, Örik'in kötü karakterlerinden nefret etmez, tersine onlara acıyabilir. Okurun, Örik'in kahramanlarına acımasının nedeni nedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için önce Sigmund Freud'un görüşlerine yer verelim.

Sigmund Freud, “Psikanaliz Çalışmalarından Birkaç Karakter Tipi” adlı makalesinde, kötü eylemlerde bulunan karakterin, bu eylemleri

gerçekleştirmesinin arkasında ciddi bir motivasyon bulunması gerektiğini söyler. Ona göre, yazar, arka planda ciddi bir motivasyon bulundurmazsa, yapıtın psikolojik bakımdan inandırıcılığı tehlikeye düşer (178). Freud'a göre sanatçı, kahramanına karşı sempati duymamız için, yapıtında gizli bir arka planı yaratmak zorundadır. "Çünkü ancak o zaman içimizden bir itiraz yükselmeksizin kahramanın yürekliliğini ve becerisini hayranlıkla izleyebiliriz. Söz konusu sempati ise, kahramanla aramızda kurulacak bir anlayış ve yaşantı birliğinden kaynaklanabilir" (178).

Freud'un görüşlerinden yola çıkarak Örik'in romanlarında neden kötü karakterlere okurun acıdığını, romanlarının kötü karakterlerin yaşamlarını konu almasına karşın neden sürükleyici olduğunu açıklayabiliriz. Çünkü Örik, kahramanlarının "kötü" olarak adlandırılacak davranışlarının arka planına kahramanın "kötü" davranmasına neden olabilecek olaylar yerleştirir.

Ahmet Oktay'ın Orhan Koçak'la, Nahid Sırrı Örik üzerine yaptığı bir söyleşide, Koçak, haset duygusunun, Örik'in yapıtında insanın birkaç temel duygusundan biri, belki de en güçlüsü olduğunu belirtir (Oktay, "Nahid Sırrı Nerede Unutuldu?" 53). Ahmet Oktay ise, Örik'in "şeytanî" bir yazar olduğunu söyler. Bu yüzden de Nahid Sırrı'nın olumsuz bakışının "haset" kavramından çok daha geniş bir boyutta değerlendirilmesi gerektiğini savunur ve şöyle der: "İnsanın yıkıcı, kötücül güçlerini öne çıkarmaktadır hep. Onda güzelliğin içinden bile kötülük ve acımasızlık çıkıyor gibidir" (54). Oysa Şerif Mardin, "Hayal Gücümüz Sansürlü" başlıklı yazısında "bizde" şeytanî yazar olmadığını iddia eder. Ona göre,

Bizde Baudelaire gibi 'uçan' bir yazar yoktur ve kültürümüz Baudelaire ve Rimbaud'ları yaratmaz. Bu da bir kendi kendini

sansürden başka bir şey değildir. Oysa bu tipte kişileri olmayan topluluk, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi, idealizm ile bayağılık arasında gidip gelmeye mahkûmdur. (“Hayal Gücümüz Sansürlü” 5)

Şerif Mardin, bizde şeytanî, *daemonic* yazar olmamasını yazarların iç sansür uygulamalarına bağlar. Şerif Mardin *daemonic* sözcüğünü şöyle tanımlar:

Daemonic insan şahsiyetinin tümünü bir dalga gibi kaplama potansiyeli taşıyan herhangi bir tabii eğilimdir. Cinsiyetin kudreti, yaratıcının inadı, kızgınlığın yakıcılığı, iktidar hırsı insanın ‘daemonic’ uzantılarının örnekleridir. ‘Daemonic’ bir nesne olmaktan çok, saklı bir güç, insanın yaratıcı ve kahredici gücünün müşterek kaynağıdır. (“ ‘Aydınlar’ Konusunda Ülgener ve Bir İzah Denemesi” 14)

Şerif Mardin’in insanın *daemonic* uzantısı olarak gördüğü kızgınlığın, yakıcılığın ve iktidar hırsının, Örik’in kadın karakterlerinin tipik kişilik özelliklerinden olduğu gözlemlenir. Örneğin, Seniha haset ve intikam alma duygusunun gücüyle var olur. Eylemlerinde haset duygusunun belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Nimet ise iktidar hırsıyla hem kendi hem de çevresindeki insanların yaşamını yönlendirir. Nitekim Hilmi Yavuz da Türk romanında şeytanî sayılabilecek karakterlerin bulunduğunu söyleyerek Nahid Sırrı Örik’in kadın karakterleri olan Nimet ve Seniha’yı örnek gösterir (“Daemon’ veya ‘Şeytanilik’ Üzerine” 5).

Yazarın kadınları güçlü, etken ve şeytanî, erkekleri kadınsı kişilikte yaratması, sorgulanması gereken bir konu olarak dikkat çeker. Yazarın

özgeçmişine baktığımızda bu tavırla ilgili nedenler bulmamız mümkün müdür?

Nahid Sırrı Örik doğduğunda anne ve babasının ilişkisi bitmiştir ve Örik dört yaşına gelmeden önce anne ve babası ayrılmışlardır (*Eski Zaman Kadınları Arasında* 155). Annesi başka biriyle evlenir ve Örik uzun yıllar annesini göremez. Bu nedenle Örik annesine öfke duyuyor olabilir. Örik'in hayatında anne figürünün eksikliğini yapıtlarında çizdiği karakterlere yansıdığı söylenebilir. Öte yandan, Nahid Sırrı'nın babasıyla yakın ilişkisinin olmaması nedeniyle de erkek ve baba figürü özelliklerinin Nahid Sırrı'da şekillenmediğini söyleyebiliriz. Bu görüş, romandaki erkek karakterlerin erkeksi özellikler taşımasını açıklayabilir. *Kıskanmak*'ta toplumda "erkeksi" sayılan özelliklerin temsili yok gibidir. Anne karakterlerinin oğullarına özel ilgi gösterdikleri, kız çocuklarını ise dışladıkları görülür. Romandaki kadın-erkek ilişkilerine genel olarak bakacak olursak, kadının üstün taraf olduğunu, kadınla erkek arasında sömüren-sömürülen ilişkisinin yaşandığını gözlemleriz. İlişkilerde sevgi yerine çıkarın belirleyici rol oynaması dikkat çekicidir.

Nahid Sırrı Örik'in güzelliğe olan merakı, kadınlara "kötü" roller vermesi, çirkinliğe karşı tahammülsüzlüğü ve yaşlanıp çirkinleşmekten korkması, onun annesiyle yakın ilişki kuramamış olması ve narsisist kişiliğinden kaynaklanıyor olabilir. Romanlarında yarattığı narsisist kişilikler, onun kişiliğinin yansımaları olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM IV

SONUÇ

Nahid Sırrı Örik, 1928 yılından sonra dergi ve gazetelerde yazı yazmaya başlamış, anı, öykü, gezi, roman türlerinde yapıtlar vermiştir. Ancak yaşadığı dönemde yapıtları yeterince ilgi görmemiştir. 1994 yılından itibaren yapıtlarının yeniden yayımlanmasıyla birlikte Nahid Sırrı Örik ve yapıtları yeniden gündeme gelmiştir.

Bu çalışmada, Nahid Sırrı'nın 1937 yılında kaleme aldığı *Kıskanmak* adlı romanı incelendi. Bu çalışmaya konu olarak yazarın *Kıskanmak* romanının seçilmesinde, romanın dramatik yapısının güçlü, karakterlerinin başarıyla çizilmiş olması etkili olmuştur. Romanda olay örgüsünün iki çizgi üzerinde geliştiği, Seniha ve Mükerrerem'in öykülerinin anlatıldığı gözlemlendi. Bu inceleme yapılırken romanın baş karakteri olan Seniha esas alındı. Seniha'nın hasetli duygularının, kendisini çirkin algılamasının nedenleri sorgulandı. Seniha'nın sınır durum kişilik örgütlenmesi, Nüzhet'in narsisist kişilik özellikleri gösterdiği saptandı. Ayrıca Seniha'nın annesiyle erken dönemde yaşadığı sorunlu ilişkinin, onun haset duygusu güçlü, kendisini çirkin olarak algılayan, sınır kişilik örgütlenmesi gösteren bir kişiliğe sahip olmasında önemli rol oynadığı vurgulandı.

Nahid Sırrı'nın romanlarındaki kadın karakterlerin kötücül, şeytanî niteliklerinin anneleriyle yaşadıkları erken dönem ilişkinin sorunlu olmasından kaynaklanabileceği gözlemlendi. İnsanın "daemonic" uzantısı olarak görülen kızgınlık, yakıcılık ve iktidar hırsının Örik'in kadın karakterlerinin tipik kişilik

özelliklerinden olduğu savlandı. Kadın karakterleri şeytanî niteliklerde yaratmasının nedeninin yazarın yaşamında aranabileceği belirtildi. Bu bağlamda, annesinin onu küçük yaşlarda babasına bırakmasıyla yazarın annesinden nefret etmiş ve romanlarında kadın karakterleri kötü çizerek annesine duyduğu nefreti dile getirmiş olabileceği vurgulandı.

Yazarın yarattığı erkek karakterlerin kadınsı özellikler sergilediği üzerinde duruldu. Erkek karakterlerin kadınların eylemlerinden etkilenen, kadınsı güzellikte kişilikler olduğu gözlemlendi. *Kıskanmak*'ta erkeklerin yeterince temsil edilmediği görüldü. Erkek ve baba figürü özelliklerinin Nahid Sırrı'da şekillenmediği, dolayısıyla da yazarın romanında erkeklerin kadınsı özellikler taşıdığı iddia edildi. Ayrıca romandaki kadın-erkek ilişkilerinde üstün tarafın kadın karakterler olduğu, kadınla erkek arasında sömüren-sömürülen ilişkisinin yaşandığı gözlemlendi.

Nahid Sırrı Örik'in *Kıskanmak* adlı romanında kendi içlerinde tutarlılığa sahip gerçekçi karakterler yarattığını, bu sayede karakterlerin davranış, duygu ve düşüncelerini psikanalitik eleştiri yöntemiyle çözümlenmemize olanak sağladığını söyleyebiliriz.

Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak*'ta kötülükle dolu bir roman dünyası yaratır. Yazarın romanlarında yaratılan dünyanın merkezinde kötücül kadınlar vardır. Bu roman dünyasında, karakterlerin kişilik gelişiminde özellikle anneleriyle yaşadıkları sorunlu ilişkiler etkili olur. Örik'in romanlarıyla yarattığı kadın merkezli dünyada, ilişkiler aşk ve sevgi yerine "et zaafi" ve çıkara dayalıdır. Yazarın kötücül karakterler yaratması, aşkı zaaf olarak göstermesi, güzellikleri çirkinliğe dönüştürmesi kurmaya çalıştığı kötücül roman dünyasının birer parçasıdır. Romanda kullanılan doğa, mekân

ve dil kötücül atmosferin oluşturulmasına hizmet eder. *Kıskanmak*'ın başarısı, yazarın insan ruhunun derinliklerine inerek orada kötücüllük tohumlarını bulup yüzeye çıkarmasında yatar.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

- Akatlı, Füsün. “Üç Kitap”. *Varlık* (Mart 1997): 18-19.
- Alangu, Tahir. “Nahid Sırrı Örik”. *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 1919-1930*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1959. 241-45.
- Batur, Enis. “Tutkunun Negatif Çehresi Üzerine Kanlı Bir Divertimento”. *Kıskanmak*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1994. 9-14.
- Bozkurt, Ahmet. “Haset ve Şükran”. *Virgöl* 26 (Ocak 2000): 66.
- Cohen, Stanley J. *Between Author and Reader*. New York: Columbia University Press, 1994.
- Çelik, Behçet. “Üç Roman Üç Kahraman”. *Virgöl* (Temmuz-Ağustos 2000): 19-22.
- . “Nahid Sırrı Örik’in Romanlarında ‘Kötülük’”. *Virgöl* 41 (Mayıs 2001): 55-56.
- Demiralp, Oğuz. “Yırtık Ev”. *Kitap-lık* 38 (Güz 1999): 209-18.
- Dinçer, Yeşim. “Nahid Sırrı Örik’in Öyküleri”. *Virgöl* 41 (Mayıs 2001): 52-53.
- Esen, Nüket. *Türk Romanında Aile Kurumu*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990.
- Fethi Naci. “*Kıskanmak*” *Eleştiri Günlüğü* 5. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1998. 37-55.
- Freud, Sigmund. *Beyond the Pleasure Principle*. Trans. James Strachey. New York: Norton, 1989.
- . *Cinsiyet ve Psikanaliz*. Çev. Selahattin Hilav. İstanbul: Varlık Yayınları, 1981.

- . “Dostoyevski (Baba Katli)”. *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*. İstanbul: Işık Yayınları, 1994. 47-71.
- . *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- . *Psikanalize Giriş*. Çev. Prof. Dr. Günsel Koptagel. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1984.
- . “Psikanaliz Çalışmalarından Birkaç Karakter Tipi”. *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 171-204.
- İleri, Selim. “Aynalı Dolaba İki El Revolver”. *Argos* (Aralık 1990): 35-46.
- . *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1997.
- Jackson, Leonard. *Literature, Psychoanalysis and the New Sciences of Mind*. England: Longman Harlow, 2000.
- Kernberg, Otto. *Aşk İlişkileri*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- . *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. Çev. Mustafa Atakay. İstanbul: Metis Yayınları, 1999.
- Klein, Melanie. *Haset ve Şükran*. Çev. Orhan Koçak ve Yavuz Erten. İstanbul: Metis Yayınları, 1999.
- Köksal, Sırma. “Yenilişin Yazarı”. *Virgül* 1(Ekim 1997): 50-51.
- Mardin, Şerif. “ ‘Aydınlar’ Konusunda Ülgener ve Bir İzah Denemesi”. *Toplum ve Bilim* 24 (Kış 1984): 9-16.
- . “Hayal Gücümüz Sansürlü”. 24 Kasım 2000.
<<http://www.milliyet.com.tr/>>.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınları, 1988.

- Nayır, Yaşar Nabi. *Dost Mektupları*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1972.
- . “Nahit Sırrı Örik İçin”. *Varlık* (20 Ocak 1960): 3.
- Necatigil, Behçet. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1985.
- Oktay, Ahmet. *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Oktay, Ahmet ve Orhan Koçak. “Nahid Sırrı Nerede Unutuldu”. *Virgöl* 1 (Ekim 1997): 52-54.
- Örik, Nahid Sırrı. “Bir Eski Yazı ve Buna On Yıl Sonra Edilen İlave”. *Varlık* (I. Kanun 1937): 1.
- . “Bir Küçük Çocuk”. *San’atkârlar*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996. 25-51.
- . *Edebiyat ve Sanat Bahisleri*. Ankara: Köyhocası Matbaası, 1938.
- . *Eski Zaman Kadınları Arasında*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.
- . *Hayat ile Kitaplar*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1946.
- . “Kadın Hayatının Canlılığı İçin”. *Cumhuriyet* (31 Temmuz 1928): 6.
- . *Kıskanmak*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1946.
- . *Kıskanmak*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1994.
- . “Kuyucaklı Yusuf”. *Varlık* 93 (15 Mayıs 1937): 328-29.
- . “Roman ve Hikayenin Menbaları”. *Varlık* 31 (15 I. Teşrin 1934): 102-04.
- . *Sultan Hamid Düşerken*. İstanbul: Sander Yayınları, 1976.
- . “‘Tanzimat Edebiyat Tarihi’ Hakkında”. *Varlık* 39 (13 Şubat 1935): 237-38.
- . *Tarihi Çehreler Etrafında*. Ankara: Köy Ajansı Matbaası, 1933.

- . *Tersine Giden Yol*. İstanbul: Arma Yayınları, 1995.
- . “‘Yezidin Kızı’ İçin”. *Varlık* (1 Ekim 1939): 17□.
- . *Yıldız Olmak Kolay mı?* İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996.
- Özçam, Hasan. “Nahid Sırrı Örik’in Hayatı-Edebi Şahsiyeti ve Eserleri”.
Yayımlanmamış master tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 1996.
- . “Unutulan Bir Yazar: Nahit Sırrı (ve Edebi Faaliyetleri)”. *Türk Dili Dergisi* 56 (Eylül 1998): 238-49.
- Özgül, M. Kayahan. “Bir İnter-Mezzoya Prelüd”. *Sanatkârlar*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996. 9-21.
- . “Şevkefzâ’dan Sûzıdılârâ’ya Bir Gezinti”. *Yıldız Olmak Kolay mı?* İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996. 7-13.
- Öztürk, M. Orhan. *Psikanaliz ve Psikoterapi*. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi, 1998.
- Saygılıgil, Feryal. “Eski Zaman Kadınları”. *Virgöl* 41 (Mayıs 2001): 54-55.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Timur, Taner. *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: Afa Yayınları, 1991.
- Tura, Saffet Murat. *Günümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- . “Şeyh ve Ayna”. *Defter* 24 (Yaz 1995): 62-89.
- Türker, Yıldırım. “Eşcinsel Aşkın Çevresi”. *Cogito* 4 (Bahar 1995): 61-63.
- Winnicott, D. W. *Oyun ve Gerçeklik*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Wright, Elizabeth E. *Psychoanalytic Criticism*. London: New York Press, 1984.

Yavuz, Hilmi. “ ‘Daemon’ veya ‘Şeytanilik’ Üzerine (1)”. 2 Şubat 2001.
<<http://www.zaman.com.tr/>>.

———. “ ‘Daemon’ veya ‘Şeytanilik’ Üzerine (2)”. 9 Şubat 2001.
<<http://www.zaman.com.tr/>>.

———. “Nahid Sırrı Örik ve Tarihsel Roman, I-II”. *Yazın, Dil ve Sanat*.
İstanbul: Boyut Yayınları, 1999. 57-64.

Yazar, Mehmet Behçet. *Edebiyatçılar Alemi*. Ankara: Yirmibirinci Yüzyıl
Yayınları, 1999.

Yücel, Tahsin. “Ruhçözümleyim ve Yazın Eleştirisi”. *Milliyet Sanat* 479 (1
Mayıs 2000): 7.

ÖZGEÇMİŞ

Özge Soylu, 1975 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon-Sinema Bölümü'nden 1997 yılında mezun oldu. 1995-1996 yılları arasında TRT İstanbul Radyosu'nda görev yaptı. Hâlen Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimini sürdürmektedir.